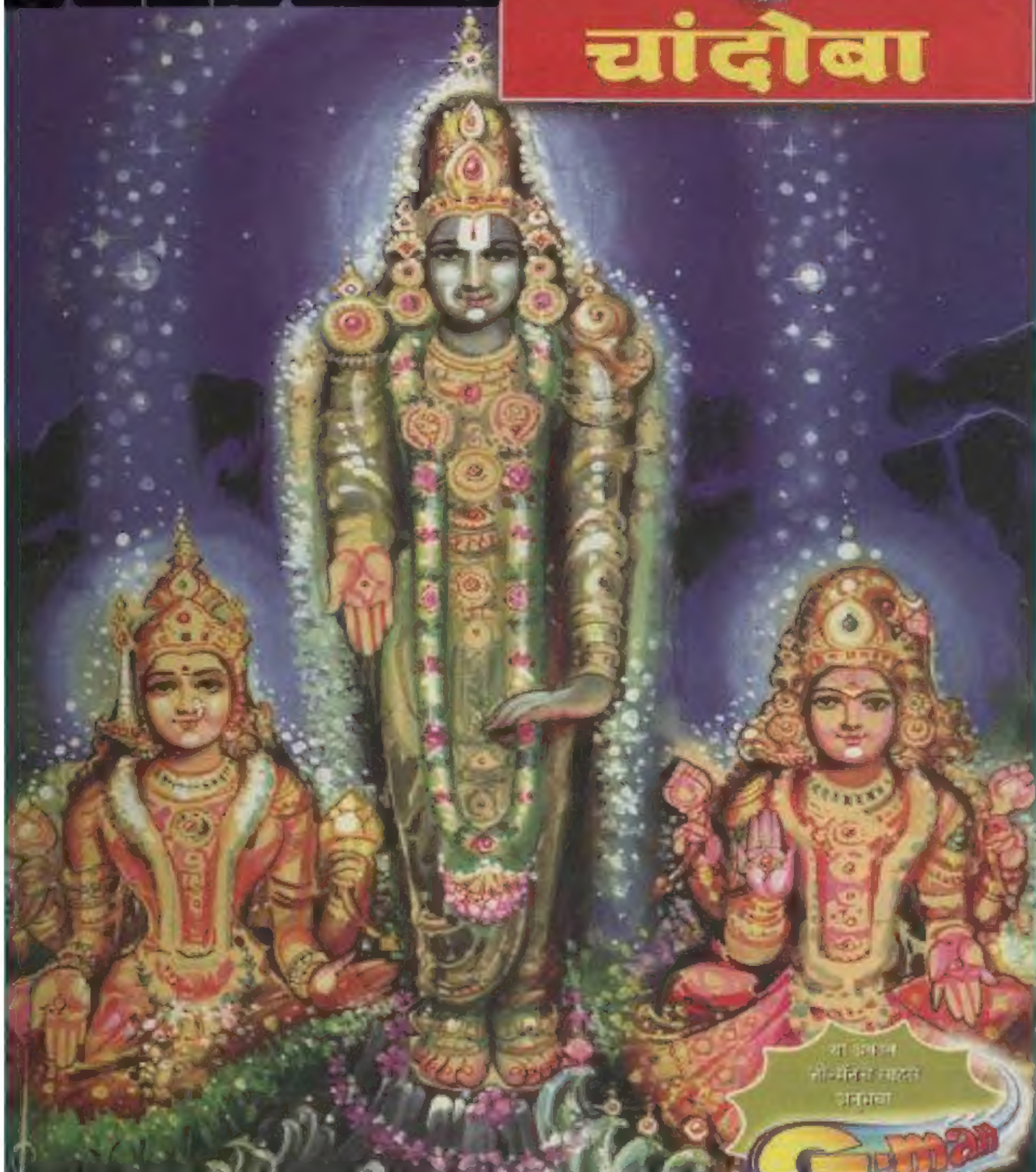

चांदीबा

या देवाय
नमोऽर्पयामहे
सर्वभूतहितं

महामा

वाचकांसाठी कथास्पर्धा (जानेवारी-२००२)

सर्वोत्तम कथा

नावाडी : "मला रांगो सहेब, कोणत्या पक्षाला शंभर एख असून ती रात्री उडतो आणि दिवसा झोपतो?"

पंडित : या पराच सोपे शतवट-बाघूळ!

नावाडी : ओ! मी कसे ऐकलं नाही अजूनपर्यंत या पक्ष्याचं नाव?

पंडित : आता ऐकलंस की! निशाच आहे तो पक्षी. रात्री उडतो आणि दिवसा झोपतो. आता मी तुला प्रश्न विचारतो, रांग, शतवटाघूळ आणि घटवाघूळ यांच्यात परक काय?

नावाडी : हरलो साहेब, हा बघा एक रुपया.

पंडित : शतवटवाघळाला कन किती असतल?

नावाडी : सगळे, हा बघी लुम्ही पहिलान, मी नाही, मग काय रांगणार?

पंडित : काढ प्रथम एक रुपया आणि वर पहा. आकाशात शत वटवाघळे थिरक घालून आहेत. मोज त्यांचे कान!

नावाडी : साहेब! ती वटवाघळे आहेत. शतवटवाघळे नव्हेत. आपण चुकीचे उत्तर देऊन, या अशिक्षित नावाड्याला थाप मारून, दोन रुपये बळकावलेत. काढा ते दोन रुपये प्रथम! अगता तीर जवळ आलेला आहे. परत जायचे असल्यास दुप्पट भाडे घ्यावे लागेल.

पंडित : शत वटवाघूळाने! हरवलत हो मना!

कु. भाग्यश्री वृत्तात्रय मंडळ,

घर नं. २९५, मारुती गल्ली,

अनगोळ, बेळगांव - ५९० ००७, कर्नाटक राज्य.

ऑगस्ट २००५

6

चर्वेकर

उत्तम वैद्य

वसुभपुरांत राहाणारा रमेश पांडे हा प्रसिद्ध वैद्य होता. त्याच्याइतका चांगला वैद्य मिळणार नाही असं शरीरजण म्हणत. त्याला मूल नव्हतं. त्याचा पक्का विश्वास होता की वैद्यकशास्त्र हे नुसतं शिकून कुणी शिकणार नाही, त्याच्यासाठी प्रयत्न इच्छास्ती व ओढ असायला हवी.

एक विवस कमल पांडे हा रमेशाचा एक नातेवाईक आपल्या दोन्ही मुलांना घेऊन प्रकृति तपासायला रमेशकडे आला. शहरांत त्याचे शगिन्यांचे दुकान होते. काही दिवसांपासून त्याला त्रास होत होता. त्याचे दोन्ही मुलगे, धनंजय व राघव, यांना वैद्यकी व्यवसायाचे आकर्षण वाढू लागले.

रमेश पांडेच्या उपचारांमुळे पंथरवड्यातच कमल पांडेचा आजारा आटोक्यांत आला. शहरांत परत आताच त्याने रमेशला सांगितलं, "माज साहेब, आपण साक्षात धनवंतरी आहात. पण आपण हे कौशल्य आपल्याबरोबर संभूत जाऊ नये असं मला वाटतं." त्यावर रमेश पांडे म्हणाला, "मी

ती काय करूं शकणार? ज्या कुळाच्या मनांत वैद्यकी शिकायची फार इच्छा असलीच तर मी त्यांना शिकवू शकेन."

"माझ्या दोन्ही मुलांना या शाखाबद्दल आयत आहे. आपण या दोघांना आपले शिष्य म्हणून स्वीकार करा." कमल पांडेने विनंती केली.

त्समर रमेशने सांगितलं की तो अगोबर त्या दोघांची परीक्षा घेऊन मगच त्यांचा निर्णय करेल. हे उत्तर ऐकून कमल समाधानाने शहरांत परत गेला.

त्या दोघांमधे धनंजय जास्त हुशार होता. त्याला कोणताही विषय झटकन समजे. राघव ज्ञात स्वभावाचा होता. एकदोनदा विषय ऐकल्यानंतरच तो काहीतरी निर्णयाप्रत येऊन पोचत होता. रमेश पांडेने दहा दिवस त्यांना निरनिराळ्या झाडांच्या पानांची व जडीबुटीच्या औषधांची माहिती व महत्त्व सांगितले. त्याबरोबर तो रोग्यांची परीक्षा करी करतोय ते गीट लक्षपूर्वक पाहण्यासाठी दोघांना सांगितले.

एके दिवशी, जवळच्या गांवातला भूस्वामी

पयजा शुक्ला

राघवने भूस्वामीवर उपचार करायची परवानगी गुरूकडे मागितली. रमेशने त्याला संमती दिली.

राघव भूस्वामीच्या घरी गेला. त्याने भूस्वामी रोज काय काय खातो ते पदार्थ मागवले, व त्यांची तपासणी केली. त्या भोजनात तेल व तुपाचा अधिकार होता. अनेक वैशिक पदार्थांची देखरेख होती. भूस्वामी जखरीपेक्षा खूप जास्त खान होता. चुयतंय कुठे, ते राघवच्या तशात आले.

तो भूस्वामीला म्हणाला, "भाऊ साहेब, तुम्हाला पथ्य हे करायलाच हवं. जर तुम्ही दहा दिवस ताकूभात आणि धिचेचं सार व भात एवढंच खाऊन, तर गुरूजींच्या औषधाचा प्रभाव तुमच्या प्रकृतीवर चांगला पडेल."

भूस्वामीने होकार दिला. आठवड्याच्या आंत त्याचा आजार कमी होऊ लागला. भूस्वामीने राघवला योग्य इनाम देऊन त्याला निरोप दिला.

जेव्हा राघव रमेशच्या घरी परतला तेव्हा रमेश घरी नव्हता. धनंजयने राघवकडून त्याने केलेल्या औषधोपचाराची माहिती घेतली. संध्याकळी जेव्हा रमेश घरी आला तेव्हा धनंजय त्याला म्हणाला, "गुरूजी, राघवने कोणती औषधे दिली आणि ती कशी लागू पडली हे आता मला समजले. त्याने जिन्यामिन्यांचा काढाच, थोडा गूळ घसून दिला आहे. मी देखील तुम्ही सांगितलेले उपाय केलेले होते, पण त्याच्या कांहीही परिणाम झाला नाही. असं कां झालं असावं?"

रमेश पांडेने हंसून म्हटलं, "धनंजय, बैराने फक्त रोग्याचीच नव्हे, तर रोग्याचीदेखील परीक्षा करायची असते. रोगाचं मूळ कारण काय असेल ते शोधून काढायचं असतं. भूस्वामी जखरीपेक्षा जास्त खात होता, त्याच्या उपचारासाठी औषधपरीक्षा

पथ्य हे जास्त महत्वाचं होतं. या कारणाचेच राघवचा इलाज यशस्वी झाला."

दुसऱ्या दिवशी दोघे भाऊ रानांतल्या तनूषधी गोंळा करण्यासाठी इकडेतिकडे हिंडत होते, वाटेन त्यांना एक गहालारा झाडाखाली बेशुद्ध पडलेला आढळला. तो अगदीच दुर्बल दिसत होता, आणि त्याच्या अंगावरचे कपडे फाटके झोते. धनंजय म्हणाला, "कुणीतरी भिकारी दिसतोय, भुकेने बेशुद्ध झाला असेल बहुतेक. बस, आपण आपले काम करूया."

"हो हो तर, ज्या कामासाठी आलो आहोत, ते काम तर करायला हवेच, पण अशा परिस्थितीत वाला इथे सोडून जाणे हे ही योग्य नाही." असं म्हणत राघवने त्या इतमाच्या चेहऱ्यावर पाणी शिंपवले.

थोड्या वेळांत तो इसम उठून बसला, तेव्हा राघव धनंजयला म्हणाला, "धनंजय, वाला घरी नेऊन आधी पोटभर जेवायला घालू या. तो भुकेने बेशुद्ध झाला की दुसऱ्या परखाचा करणाने, हे ही आपल्याला माहायला हवे. गुरूजींनाच याची परीक्षा करू दे." आणि त्यांनी त्या माणसाला रमेशाच्या

घरी आणले. रमेशने ही हकीकत ऐकली आणि धनंजयला म्हटलं, "बैबाच्या मनांत असहाय्य व्यक्तींबद्दल आणि रोग्यांच्याबाबतीत सहानुभूति असायला हवी. त्याची आर्थिक परिस्थिती तक्षांत घेऊन त्याच्याकडून पैसे घ्यायला हवेत. आपण रोग्याच्या मित्र बनून त्याच्याशी व्यवहार केला तर आपला व्यवसाय आपण जास्त चांगल्या प्रकारे करू शकू."

गुरूजींचे बोलणे ऐकून धनंजयचा चेहरा पडला. तो बरमून म्हणाला, "मी चुकलो, मला क्षमा करा गुरूजी! वैद्यकी शिकली तर भापू पैसे मिळतील. एवढ्याच हेतूने मी इथे आलो होतो. पण आता तर वाटतं की व्यापारांत मिळणाऱ्या फायद्याच्या प्रमाणांत यांतून काही फारशी कमाई होणार नाही. माझ्या स्वभावाला हा व्यवसाय कांही मानवणारा नाही. मला तुम्ही घरी जायची परवानगी द्या." असं म्हणून धनंजय नंता आपल्या घरी परत गेला.

राघवने गुरू रमेश पांडेच्या घरी राहून वैद्यकशास्त्र मन लावून शिकले आणि लोकरच तो एक निष्ठाळ व्यं मानला जाऊ लागला. गुरूपेक्षाही त्याला जास्त प्रसिद्धी मिळायला लागली.

चांदोला

लोभ

कुमुद्वती राज्याच्या सीमेवर बाह्याणाच्या कुमुदिनी नदीच्या काठावर सुप्रसिद्ध मुनी सोमशेखर यांचा आश्रम होता. गुरुकुलांत अभ्यासाबरोबर विद्यार्थ्यांना चित्रकलेचे धडेही मुनी देत असत. ते स्वतः एक श्रेष्ठ चित्रकार होते. कलाप्रेमी रसिकजन दूरदूरच्या नगरांतून येत व मुनींकडून ते सांगतील ती किंमत मोजून आपले चित्र काढून घेत असत. सोमशेखर मुनींकडून आपले चित्र काढून घेणे ही धनिक मंडळींमधे प्रतिष्ठेची बाब मानली जात होती.

जो चित्रे मुनी काढत, त्यांची किंमत वसूल करण्याबाबतीत ते फारच काटेकोर होते. लोकांना त्याचे आश्चर्य वाटे. काही लोक तर खरळ म्हणत की इतके पैसे मागणे हे एका मुनीला शोभत नाही.

पण या टीकेची मुनीवर्यांनी कधी दखल घेतली नाही. आणि आपली चित्रे काढण्याची जर किंमतही कधी कमी केली नाही.

एकदा एक सुंदर सजबलेल्या घोडगाडीतून राजनर्तकी शुभांगी मुनींना भेटायला आली. तिने आपली प्रतिमा मुनींकडून काढून घ्यावी अशी इच्छा व्यक्त केली.

"चांगली गोष्ट आहे. मी तुमचे चांगले चित्र जरूर काढीन. पण त्यासाठी तुम्हाला मोठी रक्कम चुकती करावला लागेल." मुनींनी म्हटलं.

"छकत नाही. मागल ती किंमत मी देईन. सांगा, किती हवेत आपत्पाता?" राजनर्तकीने प्रश्न केला.

"आपल्या पदाला योग्य असे किती देऊं शकशील, हे तूच सांग." मुनींनी तिला विचारलं.

"शंभर मोहोरा पुरतीच?" तिने उलट विचारलं. तिना वाटलं, हे ऐकून मुनी फारच प्रसन्न होतील!

"बोनशे मोहोरा" मुनींनी झटकन निर्भयपणे सांगितलं.

ती बकितच झाली. पण स्वतःला सांवरत म्हणाली, "ही रक्कम मोठी आहे. ही मागणं हे मुनींना शोभादायक नाही."

"यांत लोटा करण्याचा प्रश्नच येत नाही. जे मी मूल्य मागती आहे, ते प्रथम दिलं पाहिजे. त्यानंतरच मी कामाला सुरुवात करीन. हे मान्य नसेल तर राहू दे!" मुनीने स्पष्टच सांगितलं.

आता तिचाही अभिमान जागा झाला. ज्या कामासाठी ती आली होती, ते पूर्ण केल्याशिवाय ती परत जाणार नव्हती. तिने दोनशे मोहोरा त्यांच्यासमोर ठेवल्या आणि म्हटले, "ध्या, मी झडाजवळ जाऊन उभी राहणेत, आम्हाला माझे चित्र काढा!" असं म्हणून ती समोरच्या झडाच्या-खाली वृत्त्याच्या मुद्रेत उभी राहिली.

मुनींनी तिला नवशिक्षान्त नीट निखून पाहिले आणि ते चित्र काढण्यात बसले. काही वेळानंतर त्यांनी काढलेले तिचे चित्र तिला दिले.

ते पाहून राजनर्तकी आनंदून गेली व त्यांना उतावीळपणे म्हणाली, "खरंच, फारच सुंदर चित्र आहे. पण ते काढण्याची जी किंमत तुम्ही घेतली ती मात्र जास्त वाटते. असे पैसे जमा करून मरलेगेली काय तुम्ही ते बरोबर नेणा आहात का?"

आणि असं म्हणून ती हसकन घोडगाडीत बसून निघून गेली.

मुनीचे चित्रे काढण्याने काम चालूच होते, आणि त्यांतून ते भरपूर पैसे मिळवत होते. पण एक दिवस त्यांनी अचानक चित्रांचे काम बंद

चांदोबा

केले व गुलाच्या विद्यार्जनावर लक्ष केंद्रित केले. जेव्हा राजनर्तकीला ही बातरी कळली, तेव्हा या परिवर्तनाचे कारण काय ते जाणून घेण्यासाठी ती आश्रमांत आली.

गेल्या वेळेला जेव्हा ती आश्रमांत आली होती, तेव्हा तिथला सरता ओबडधोबड होता, दगडगोटे होते, लहान बंडावाकडा होता; पण आता मात्र रस्ता अगदी गीटल, आंखीबोलीम व स्वच्छ होता. त्या दिवशी वैशाखी पौर्णिमा होती.

आश्रमाच्या प्रांगणात एक मोठा मंडप पाहून तिला आश्चर्य वाटले. मंडपाच्या मधोमध शोभशैलत्वा प्रमुख शिष्य बसलेला होता आणि शिष्य व भक्तगण यांना उद्देशून तो भाषण करीत होता.

"भानुप्रकाशानंद स्वामींची प्रसन्न इच्छा होती की एक ध्यानमंदिराची निर्मिती करावी. पण त्यांची इच्छा पूर्ण होण्यापूर्वीच त्यांचे निधन झाले. पण आमचे गुरुवर्य सोमशेखरस्वामींनी गुरुजींची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी ध्यान-मंदिर

निर्माण करणे हेच आपले लक्ष्य बनवले आणि त्यासाठी त्यांनी अपार परिश्रम केले. लोकांनी त्यांना लोभी, स्वायीं म्हटले, पण त्यांनी त्याची फिकीर केेली नाही. चिथें काढून त्यांनी घनगोळा केले आणि आपल्या गुरुजींच्या पूर्ण केली. पुढच्या पिढीवर रूपकार करण्यासाठी तपस्या करण्यासाठी ते अरण्यांत निघून गेले. त्यांची कितीही प्रशंसा केली तरी ती काहीच आहे. त्यासाठी त्यांनी हा रस्ता बनवला, हे ध्यानमंदिर बनवले. आणि त्यांचे कृणी आहेत."

हे ऐकून राजनर्तकीचे डोळे पाणावले. तिला पश्चानाप ब्राला, तिला मुनी लोभी वाटले होते पण खरं तर ते महान आत्मा व परोपकारी होते. तिला आपली चूक समजली. तिने मरामन मुनींची क्षमा मागितली. नंतर आपल्या अंगावरचे दागिने तिने काढले व मंदिराला भेट दिले. आता तिचे मन शांत झाले होते, आणि तिच्या प्रनांत उक्ति विचार होते. जड अंग करणाने ती निघून परत गेली.

ऑनस्ट २००५

भल्लूक मांत्रिक

21

(कालीवमणि भुपारी मारानि जाऊन वैराग्यांकडून मंत्रदंड घेतला, आणि नंतर ते सारेजण जितकेतु राजाच्या उषानंद पोचले. त्यावेळेला तिथे जितकेतु आणि प्रायामर्कट गेऊन पोचले. राजाने त्यांना तिथे येण्याचे कारण विचारले, पण गुरु वैरागी "मंत्रदंड" आणि "श्यामगुप्त" कलंडच म्हणत राहिला. त्यानंतर...)

गुरु वैराग्याचे बोलणे राजाला समजले नाही. त्याने त्याने विचारले, "अरे संन्यासी, काय म्हणालो आहेस तू? मंत्रदंड कुठे आहे? हा श्यामगुप्त कोण आहे?"

गुरु वैरागी खोडा शांत होऊन म्हणाला, "महात्मा! मी एक वैरागी आहे. मला संन्यासी म्हणून माझा अपमान करू नये. वैरागी निराळा असतो आणि संन्यासी निराळा! हा फरक आपल्याला माहीत नाही का?"

हे उत्तर ऐकून राजा संतापाने पेदून उठला. तेव्हा भायामर्कटाने वस्त निचकून त्याने विचारले, "अरे कपटी वैराग्या, खरं काय ते सांग, इतर बडबड नको, ज्याने माझा मंत्रदंड चोरलाय, त्याला तू पाहिलेस का?"

वैरागी गुरूने प्रायामर्कटाकडे आश्चर्याने पाहिले आणि नंतर आपल्या शिष्यांकडे वळून तो म्हणाला, "माझ्या शिष्यांना, बंद्रशिला नगरीच्या नवा मंत्री हाच का आहे?"

"होय गुरुजी. हसू तो मर्कटांमात्या!" एका शिष्याने उत्तर दिले, त्यावर मायामर्कट गरजला, "जे कांही पाहिलंस ते लीकर संग, नाहीतर याच तलवारीने तुझा शिरच्छेद करीन."

मोठ्या शिष्याने चिंताग्रस्त चेहऱ्याने म्हटलं, "गुरुजी, खरं काय ते सांगा. म्हणजे आमच्याला इनाप मिळेल. नगराच्या उत्तरेला वेशीवर जी धर्मशाळा आहे. तिच्यासमोरच्या वाड्याचा मालक श्यामगुप्त ह्याच्याकडे आपण तो मंत्रदंड मागवून घ्यावा?"

गुरु बैरागी उत्तर देण्यापूर्वीच मायामर्कट चांत काढून हंसायला लागला आणि म्हणाला, "अरे मूर्खा! आता तुझा गुरु काय सांगणार? तूच सांगितलंस की सारं कांही! हे राजा, तसेच श्यामगुप्ताच्या परी शिपाई पाठवून तो मंत्रदंड मागवून घ्यावा."

राजाने जोराने टाळी वाजवली. एक शिपाई धावतच तिथे आला. त्याला ते बैरागी दाखवून राजाने सांगितलं, "हे पहा, तुम्ही आणखी काही शिपाई घेऊन ह्यांच्याचरोबर जा. आपल्या नगरांतल्या श्यामगुप्ताला मंत्रदंडासहित इथे लावडतोव घेऊन या."

शिपाई बेशर्मांसह जायला निघताहेत तोच एकदम किल्ल्याच्या शिल्लिपलीकडून शंखनाद ऐकू आला. मायामर्कट उडी मारून म्हणाला, "हे राजा! हा शंखनाद करणारे तर माझे गुरु महानुभाव मिथ्यामिश्र आहेत. आता आपल्या सान्या अडचणी दूर होतील. ते आपल्या सगळ्या शत्रूंना पार नापोहरम करून टाकतील. आता थोड्याच वेळांत आपण चक्रवर्ती राजा होणार आहात." आणि तो किल्ल्याच्या शिल्लिपलीकडे जाऊ लागला.

राजाने मायामर्कटाच्या खांब्यावर हात ठेवून त्याला धांवरीत आपला संशय व्यक्त केला, "एक महामंत्री! माझे सैनिक, सूर्यभूपती, उग्रदंड आणि अस्वत्था मांत्रिकांपासून किती वेळ किड्डा वाचवू शकतील? तूही इथून गेल्यास तर पला ऐन वेळीच सहाय्य कोण देईल? आपण जीवगुमाला इथून अपमान करून पाठवून दिलं ही आपली मोठीच चूक झालीय."

"राजन्, आपले प्राण होकर्यांत नाहीत." असं म्हणून मायामर्कट तिथून पळाला.

हुडुपांच्याआडून हे दृश्य कालीवर्मा पहात होता. त्याला ही एक नामी संधी वाटली. तेवढ्यांत धाप लागलेला सूर्यभूपती तिथे येऊन म्हणाला, "महाराज! मी आता इथून माझ्या

स्वतःच्या किल्ल्याकडे जातो. एक राक्षस शंखनाद करणाऱ्या आपल्या शिष्यांना घेऊन किल्ल्याची भिंत फोडून आता शिष्यांच्या स्वतःच कारागृह असं मला कळलं. माझ्या किल्ल्यांत माझी पत्नी, मुलगी आणि थोडेसेच सैनिक आहेत."

जितकेतू आश्चर्याने म्हणाला, "ही सगळी कांहीतरी गडबड दिसतेच मला! एक राक्षस आणि अस्वत्था मांत्रिक माझ्या किल्ल्यावर हल्ला करायला आलेले आहेतच, त्यांत आणखी एक राक्षस आणि मांत्रिका! ही काय पीडा आहे?"

जितकेतू राजा गोंधळला होता आणि चार दिशांना टक्कमका बघत होता.

त्यावेळी कालीवर्मा झाडांआडून बाहेर येऊन त्याला म्हणाला, "महाराज! यावेळी मी आपला शत्रू नाही, तज्जवाह उपमूं नका. याक्षणीं असण किती असहाय्य आहात ते आपल्यापेक्षा मला जास्त माहिती आहे. आपला मंत्री मायामर्कट किल्ल्याची भिंत ओलांडून बाहेर गेला आहे ते आपण पाहिलं आहेच!"

जितकेतू क्षणभर चकित झाला आणि म्हणाला, "तू कालीवर्मा आहेत ना? यापूर्वी मी तुझा शिरच्छेद करण्याची शिक्षा दिली होती ना?"

हा प्रश्न ऐकून कालीवर्मा किंचित हंसात म्हणाला, "महाराज, मी जुनी गोष्ट झाली. त्यावेळेला आपल्या मरात मी एक राजा आहे असा अहंभाव बसलेला होता. पण आता आपण अनेक संकटांमुळे चिंताक्रांत आहात."

त्यावर जितकेतुने सूर्यभूपतीकडे बघून विचारलं, "कालीवर्मा, सूर्यभूपती आणखी एका

चांदोवा

राक्षस व मांत्रिकाकडून बौजतोप, दोघे मांत्रिक आणि दोघे राक्षस कसे?"

"महाराज! या सान्या गडबडीच खरं कारण आहे - या दोघा मांत्रिकांच्यामधे असलेले वैर आणि सूड घ्यायची भायना! हे दोघेजण ब्रम्हपुत्रा नदीच्या उगमाजवळ असलेल्या एका जुन्या मंदिरांतल्या भट्टुके श्वरीचे भक्त आहेत. त्यांच्यापैकी एकाचे नांव भट्टुकपाद आहे. त्याचाच शिष्य भट्टुक मांत्रिक उर्फ अस्वत्था मांत्रिक, इथे आलेला आहे. दुसरा मिथ्यामिश्र नांवाचा एक मांत्रिक आहे. त्याचा शिष्य मायामर्कट आहे. आता राहिले ते राक्षस! ते दोघे सगळे भाऊ आहेत. त्यांतला उग्रदंड राक्षस आपल्या बाजूचा आहे. मांत्रिक मिथ्यामिश्राने उग्रदंडाच्या भावाला, कालदंडाला, कैदेत ठेवलेलं आहे." कालीवर्माने खुलासा केला.

कालीवर्माचि बोलणे पूर्ण होण्यापूर्वी सूर्यभूपती म्हणाला, "महाराज, तीच तांत्रिक आपल्या कैदेत असलेल्या राक्षमाला यरोबर घेऊन माझ्या किल्ल्यावर हल्ला करण्याला गेला असावा, मला आज्ञा द्यावी, मी आपल्या दर्शनाला नंतर येईन." आणि तो वेगाने तिथून वचला होता.

जितकेतु राजा काळजीयुक्त स्वरात कालीवर्माला म्हणाला, "वर्मा, आता तू काय करण्यास आहेस? अरे, तुझ्या हातांत एक मंत्रदंड आहे, आणि दुसऱ्या हाताने तू तलवारी म्यान्यातून उपसू शकतोस? मी कदाचित राज्य कारभार चांगला केला नसेल, पण मी मेकड नाही हो! तू कोणते शस्त्र माझ्यावर वापरणार आहेस?"

कालीवर्माने मंत्रदंड व तलवार जमिनीवर ऐकून देत म्हटले, "महाराज, मी यापैकी एकही शस्त्र आपल्यावर चालवणार नाही. आपल्या

ऑगस्ट २००५

शासनात जे अत्याचार घडले, त्याची जबाबदारी आपल्या मंत्र्यांनी वाटून घ्यायला हवी. तरीही आता आपल्या राज्याला मांत्रिकांपासून व राक्षसांपासून वाचवण्याची जबाबदारी माझ्यावर आहे."

हे बोलणे ऐकून जितकेतु खूष झाला आणि खाली टाकलेली तलवार उचलून ती तो कालीवर्माचा देणार, नेत्रदंडांत दुर्मुखराजा व अस्वल्या मांत्रिके जवळच्या भुयारी मार्गातून वर आले.

दुर्मुख तलवार उभरून गर्जतच म्हणाला, "कालीवर्मा, मला वाटतं होतं की आपले नुकसान झाले होते, पण तुम्ही या राजाला अद्यापि जिवंत कशासाठी ठेवलेत? मी आताच यांना माझ्या तलवारीची धार दाखवतो." आणि तो जितकेतु जवळ जाऊ लागला.

कालीवर्माने विजेच्या गतीने पुढे होऊन आपल्या तलवारीने दुर्मुखची तलवार रोखली आणि त्याला समजावून सांगितले, "राजा दुर्मुख, उताऱ्यापेक्षा नको. याच राजा जितकेतुच्या वंशाची सेवा करताना माझे पिताश्री युद्धांत स्वर्गवास झाले होते, ते विसरून यांचा यावेळी वध करणे हे माझ्या लेखी पाप आहे."

दुर्मुख रागावून कांठीतरी बोलणार, तितक्यांत अस्वल्या मांत्रिकाने झटकन खाली पडलेला मंत्रदंड उचलून म्हटले, "कालीवर्मा, लक्षां माझे गुरू माधूकपाद, त्यांचा हाडवैरी तांत्रिक मिथ्यामिश्र, कालदंड राक्षस आणि त्याचा शिष्य जंबुकेश्वर, यांना शोधत या प्रदेशांत आले आहेत.

16

चांदोबा

माझ्या गुरुजींचा कांही घातपात होईल अशी मला शंका आहे. आपण तात्काळ मल्लूकपाद पर्वत-गळीकडे जायला हवे!"

"जर आपण तिकडे गेलो तर इथे त्या तांत्रिकाचा जुलूम कसा रोखता येईल? तो सूर्यभूपतीच्या किल्ल्यावर हल्ला करण्याला गेला आहे ते मला समजतं, त्या किल्ल्यांत तैतिकही पाले नाहीत." कालीवर्मा म्हणाला.

अस्वल्या मांत्रिकाने त्यावर टिपणी केली, "हा सगळ्या गोष्टी सूर्यभूपतीच्या तोंडून, तो किल्ल्याकडे जाण्यापूर्वीच मी ऐकल्या होत्या. माझा साधा सरळ प्रश्न आहे, की या राजा मि मांडलिकाच्या भागवडीत आपण कशासाठी पहायचं?"

कालीवर्मा मांत्रिकाकडे रागात बघत बोलला, "मी या राज्यात जन्मलोय आणि या मार्गातच वाढलो आहे. म्हणून अगोदर या राज्याचे आणि राजाचे हित पाहयला हवे. पर्यायाने राहणाऱ्या एकत्रित मांत्रिकांच्या मदतीसह धावणे हे कांही योग्य नाही!"

हे उत्तर ऐकून अस्वल्या मांत्रिक थक झाला, आणि म्हणाला, "अरे शिष्या कालीवर्मा, कांही क्षणांतच तू करा बदललास? जितकेतु राजाचे बोलणे ऐकून कदाचित तू फसशील. हा मंत्रदंड अगून देणाऱ्याला तो आपले अर्धे राज्य आणि आपली दत्तककन्या देण्याची त्याने फक्त घोषणा केलेली आहे."

"माझ्या बोलण्यांत अर्धे राज्य व रावकुमारीशी विवाह यांचा उल्लेख कुठेही नव्हता. मंत्रदंड तर

चांदोबा

मी आपल्याला दिला, महाराजांना कुठे दिला होता?" असं म्हणून कालीवर्माने राजाकडे बघितलं, तेव्हा तिथे उग्रदंड राक्षस आणि अस्वल्या वधिकदेखील येऊन पोचले.

उग्रदंडाला पाहून क्षणभर जितकेतु राजा भ्यावला, पण धीर एकत्रून त्याने विचारले, "मला कांही मूलबाळ नाही. या राज्याचा वारस कोण होईल हाच विचार मी करतो. यावेळी अनायासे मला चांगली संधी मिळाली आहे. सूर्यभूपतीची मुलगी माझी दत्तक कन्या आहे. मी तिचा विवाह कालीवर्माशी करीन. म्हणजे माझ्या पश्चात तो चंद्रशिलाचा राजा होईल."

त्यावर अस्वल्या मांत्रिक चिडून ओरडला, "मल्लूकपाद गुरू की जय!" आणि नंतर जरा शांत होऊन म्हणाला, "खरी परिस्थिती जाणून घेण्या-ऐवजी तुम्ही हवेंत इमते बांधता आहात. तो दुष्ट

17

ऑगस्ट २००५

तांत्रिक मिथ्याभिश्च दह्याला सूर्यभूषणीच्या कन्येला बंदी बनवून पर्वतरांगांतल्या आपल्या बस्तीत जायला निघालादेखील असेल. बरेच दिवसांपासून भल्लूकेशवरीदेवीसाठी एका पुजारीणीच्या शोधात तो होता."

"मी जिवंत आहे तोपर्यंत हे काम तो तांत्रिक पूर्ण करू शकणार नाही." असं म्हणून कालीवर्मि सर्कल आपली तलवार म्यानांतून उपसली.

"कालीवर्मा, मीदेखील हीच प्रतिज्ञा करतो आहे." उग्रदंड राक्षसाने आपली गदा उचलून म्हटले

अस्वल्या मांत्रिक हलून म्हणाला, "उग्रदंडा! तुमची प्रतिज्ञा सफल होवो अशी माझीही इच्छा आहे. या कामात तुम्ही त्या तांत्रिकाच्या ताबडीतून माझ्या मोठ्या भावाला, कालदंडाला सोडवा. काहीतरी बनौषधी पावून मिथ्याभिश्चाने त्याचा मुद्दिभ्रंश केला आहे आणि विश्वासू हरकाम्याप्रमाणे त्याच्या उपयोग तो करतो आहे. ठीक तर, मी आता निघालो!"

असं म्हणून तो भुयाराकडे जायला वळला,

तेव्हा एका झाडाच्या पाठीमागून अस्वल्या अधिक 'सिरस मैत्र' "

असं किंवाळत, हातांतला पशु नाचवीत, मांत्रिकासमोर उडी मारून म्हणाला, "अस्वल्या मांत्रिकजी! आपल्या मंत्राच्या प्रभावाने मी अर्धा अस्वल झालो आहे.

आता माझं काय होणार? तुम्ही, तुमचे गुरू आणि मी, तिथेही अस्वलासारखे आहोत त्यामुळेच तर सगळी गडबड होते आहे. मला पूर्वसारखा माणूस बनवता की या पशुने तुमचे मस्तक छेदून टाकू?"

अस्वल्या मांत्रिक टाकला नि त्याला म्हणाला, "तू अस्वल्या बधिक नाहीस, या नगरीचा प्रमुख बधिक आहेस. आता तू सिरसवनात जाऊन ज्या गुन्हेगारांना शिक्षा झालेली आहे त्यांचे शिरच्छेद कर, जा!"

असं म्हणून त्याने अस्वल्या बधिकाच्या सोम्याला तेंप वेळा आपला मंत्रदंड टेकवला, आणि विजेच्या चपळाईने तो भुयारात उतरला.

(पुढच्या अंकात ममाम)

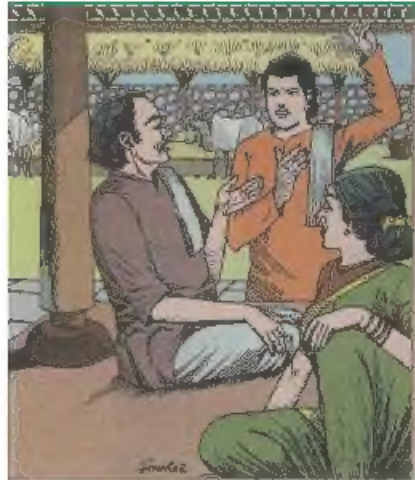

वेताळ
कथा

देवनाथच्या दिव्य शक्ती

निश्चयचा एका मित्रमार्क पुन्हा सादरागवळ गेला. त्याने झाडावरून राव कातो उतरवले आणि आपल्या खांद्यावर घेतले. नेहमीप्रमाणे त्याने त्यालाची वाट धरली. तेव्हा तेव्हात सपतेल्या वेताळाने 'राजाल' विचारले, "राजन्, या वनपौर अध्यात तू निर्भयपणे पुढे चालतच राहिला आहेस. तुझे हे अपार कष्ट व मेहनत पाहिल की कुणाच्याही मनात तुम्याविषयी द्वेषचा राजार पुढेल, नू एवढे परिश्रम घेतो आहेस तेव्हा त्याच्या पावेमाले तुझा काहीतरी तूस हेतू असेलच, तूसे थोड्या राक्षसापसली नू जी हो साधना

करतो आहेस, ती निश्चितच कृतुकास्पद आहे. पण हे ध्येय साधण्यासाठी तू जो मार्ग निवडला आहेस तो मात्र श्रेष्ठ असणे अत्यंत आवश्यक आहे. तरुण तुझी ध्येयसिद्धी योग्य मार्गाने जाते आहे असं म्हटलं जाईल. हे धर्मसूत्र आणि त्याची सक्षमता ओळखून योगी देवनाथने उतावळेपणाने जो निर्णय घेतला, तो पूर्णपणे बिसंगत होता. त्यामुळेच त्याचा परिणामही अशुभ व वाईट झाला. तुला भावध करणयासाठी मी तुला त्या योग्याची गौहच संगतो. ती ऐकताना तुझा थकवादेखील दूर होईल." आणि येताळाने देवनाथ योग्याची पुढील गोष्ट सांगितली.

सिंगर नावाचे एक गांव समुद्रकिनार्यावर वसलेले होते. त्या गांवाच्यालगत एक अरण्य होते. त्यांत योगी देवनाथने आश्रम स्थापन केला आणि ऑगस्ट २००५

जसर पडेल तेव्हां तो लोकांना मदत करीत असे. त्या योग्याजबळ अनेक दिव्य शक्ती आहेत अशी बहुतेक लोकांची श्रद्धा होती.

सिंगर गावात आणि त्याच्या जवळपासच्या प्रदेशांत वेळेवर पाऊस पडत होता व उत्तम पीक येत होते. आपल्या कष्टांचे भरपूर फळ मिळते अहि हे पाहून गंवकरी समाधानी व तृप्त होत असत.

काही दिवसानंतर बलराज नांवाच्या एका स्वार्थी माणसांची लिये ग्रामाधिकारी म्हणून नेमणूक झाली. जरूरत पैसे मिळवण्यासाठी त्याने गावात शस्त्री दुकाने व जुगारचे अडे सुरू केले. त्यामुळे गावातली तरुण मुले या वाईट संवयीची शिकार येवली.

या संकटाला निमंत्रण दिल्याबद्दल गांवकऱ्यांनी बलराजला दोष दिला. पण त्याने त्यांना उत्तर दिले, "काळ बदलत चालला आहे. काळाबरोबर आपणही बदलत पाहिजे. अनेक गांवकऱ्यांनी मागणी केली म्हणून मी ही व्यवस्था केली."

बलराजच्या या कृतीबद्दल जे लोक खूष झाले त्यांच्यामध्ये गिरीराज नांवाचा एक शेतकरी होता. त्याच्या घरी त्याची बायको मालती व सहदेव व रमानाथ हे दोघे तरुण मुलगे राहात होते. थोरला सहदेव मुशील व सरळ स्वभावाचा होता. गावातले सगळे सज्जन तरुण त्याच्याशी मैत्री ठेवून होते पण रमानाथ मात्र पोरकट व बेजबाबदार होता. टवाळखोरे व उनाड मुलांचा तो नेता होता.

रमानाथच्या आईवडिलांना नेहमी त्याची काळजी वाटत असे, पण सहदेव त्यांना शांत

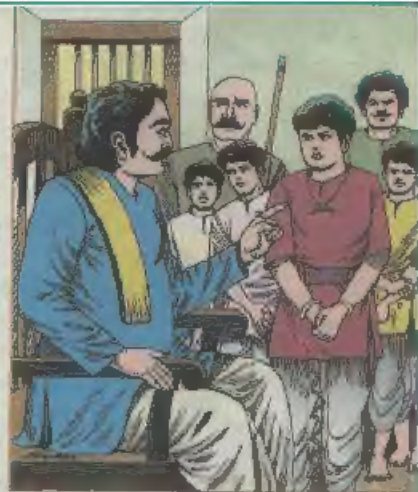
करीत नेहमी सांगत असे. "तो आजून तरुण, खलुड आहे. त्याच्यावर मी लक्ष ठेवीन. तुम्ही काळजी करू नका."

आपल्या मित्रांच्या मदतीने सहदेव कभाकीर्तन, व लहानसहान प्रहरानांचे कार्यक्रम करीत होता. या क्रमणुकीतून दारूचे प्रकृतिवर किती वाईट परिणाम होतात, जुगाराचे दुष्परिणाम व नुकसान कसे होते, ते लोकांच्या मनावर बिंबवण्याचा प्रयत्न करीत होता.

सहदेवाचे हे कार्य रमानाथला मुळीच पसंत नव्हते. त्याचाबत बोलताना त्याच्या मित्रांनी त्याला सांगितले, "तुझा भाऊ लोकांच्या आवडता आहे. तुला त्याचे काम पसंत नाही पण हे आम्ही लोकांना सांगितलं तर ते खिडतील. सहदेवाच्या विरुद्ध आपल्याला ग्रामाधिकारी बलराजच मवंत करू शकतील."

बलराजलाही सहदेवाची लोकप्रियता खुपत होती. रमानाथ मित्रांना घेऊन जेव्हा त्याच्या घरी आला, तेव्हा तो म्हणाला, "हिरा हिऱ्यानेच कापला जातो. कांठ्यानेच कांठा काढावता हवा. आपण रमानाथच्या चांगूतपणाचा उपयोग करून त्याच्यावरली असे काम करून घेऊं, की सगळे ग्रामस्थ त्याचा तिरस्कार करतील." असं सांगून बलराजने एक सविस्तर योजना आखली.

त्याच्या सांगण्यानुसार रमानाथचा एक मित्र साधूच्या वेशांत सहदेवाकडे जाऊन भेटला आणि त्याला म्हणाला, "मी ऐकलय की रमानाथ घरांत गमकऱ्यांचा लाडका आहे तो खोडका व उडाणटणू आहे हेही ऐकलय. त्याला मुधारापचं चांदोबा

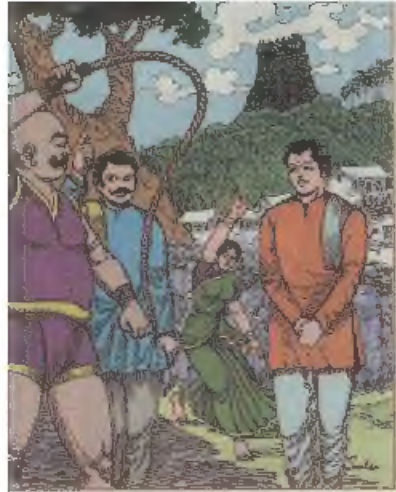

असेल तर एक सहसी योजना आहे. तू तें घाडस करशील का?"

सहदेवाने चटकन होकार दिला.

"बरं तर, आजच मध्यरात्र झाली कीं तू एकटाच रामाच्या मंदिरात जा. गाभाऱ्यात श्रीरामचंद्राची मुकुटधारी मूर्ती आहे, तो मुकुट घरी घेऊन जा आणि तुझा भाऊ झोपलेला असेल तर त्याच्या डोब्यावर थोडा वेळ रुच नंतर लगेच तो मुकुट घेऊन मंदिरात परत जा, आणि प्रभूच्या मूर्तीच्या मस्तकावर होता तसा ठेवून दे. पण हे काम अत्यंत गुप्तपणे व सावधानतेने करायला हवं. असं केसस तर तुझा धाकटा भाऊ श्रीरामचंद्रसारखा थोर व गुणवंत होईल."

त्या कपटी साधूच्या बोलण्यावर सहदेवाने विचारास ठेवला. त्याचा रात्री तो राममंदिरात गेला.

बलराजच्या योजनेप्रमाणे मंदिराची दारे बंद नव्हती. त्यामुळे सहदेवाला वाटलं की प्रभू रामचंद्रदेखील या कामांत त्याला मदत करीत आहेत. त्याने मूर्तीला प्रणाम केला आणि तिच्या भस्तकाशाचा मुकुट काढला. पण तेवढ्यात स्मानाथचे मित्र आणि ग्रामाधिकारी बलराज तिथे बोलत बोलत पोचले. हातांत देवाचा मुकुट घेतलेल्या सहदेवाला त्यांना पकडले. बलराजने सहदेवावर प्रश्नांचा भडिमार केला.

तेव्हा स्मानाथने उत्तरावाखल फक्त म्हटले, "हे माझं केवळ दुर्भाग्य आहे!"

दुसऱ्याच दिवशी रामाच्या मंदिरात सर्व ग्रामस्थांना बोलावण्यात आले. बलराजने सर्वांच्यासमक्ष सहदेवावर चोरीचा आरोप केला आणि त्याला पचास फटके मारवेत अशी शिक्षा

मुनावली. सहदेवाच्या आईला जेव्हा ही बातमी समजली, तेव्हा ती घरघर कापतच मुलाजवळ येऊन म्हणाली, "बळ, तू सज्जन आहेस. तू कुधीही पाईट काम करत नाहीस. तू देवाचा मुकुट वेतल्यास खरा, पण मग त्याच्यामागे काहीतरी सबळ कारण असलेच पाहिजे. मला हे फलनत नाही. तू अवं का केलेस ते सर्वाना सांग." आपलेदुःख आवरत तिने सहदेवाला विचारलं.

आईच्या विनवणीचा सहदेवावर कांही परिणाम झाला नाही. शांत स्वरात त्याने उत्तर दिलं, "आई, माझ्यावर विश्वास ठेव, जर मी मुकुट का घेतला याचे खरे कारण सांगितले, तर त्यामुळे सऱ्या गांवाचे अकल्याण होईल."

त्याचे उत्तर ऐकून बलराज मोठ्याने हंसला व म्हणाला, "आपल्या गोंड बोलण्याने आमचा विश्वास संपादन करण्याचा प्रयत्न हा कसो आहे. चांगुलपणाचा सुरक्षा याने पांवरला आहे. याची शिक्षा तावडतोब अंमलात आणली पाहिजे." असं म्हणून त्याने एका पहिलवानाच्या हातांत चाकू दिला.

मालती सहदेवाच्यासमोर उभी राहिली आणि म्हणाली, "ज्या गावाचं अमंगल होऊं गेवें असं माझ्या मुलाला वाटतं, त्याच गावाकडून त्याला शिक्षा होणे आहे! ह्या गांवाचं अकल्याण नकी होईल; ह्या माझा शाप आहे." रामाने जमिनीवर पाय जाणवून ती म्हणाली.

येणाऱ्याने दुसऱ्याच क्षणी तिथे धर्मीकप झाला. गांवाली सारी घरे कोरळवी. जवळच असलेल्या समुद्राचे पाणी गांवात शिरले आणि

गांवाची जमीन पाण्याखाली गेली. "आपली सगळी जमीन खारी झाली. कित्येक वर्षे तिथे कांहीच पीक येऊं शकले नसते. सहदेवाच्या याबरीत आपली फार मोठी चूक झाली, आणि सारेल्या समुद्रात कुडून मरून जाऊं या, हाच एकमेव मार्ग आहे." एका गमक्याने पश्चातापाच्या स्वरात म्हटलं.

तेव्हा मालतीने त्याला म्हटलं, "या आपत्तीत कितीतरी लोक मेलें आहेत. पण आमच्या घरांतलें मात्र सगळे बांचले! आता विन्यारामच्या योगी देवनाथ यांच्या दर्शनाला जाऊं, तेच कांहीतरी मार्गदर्शन करूं शकतील."

सर्वांनी त्याला संमती दर्शवली. योगी देवनाथांकडे गांजकरी गेले व त्यांनी आपली व्यथा सांगितली तेव्हा देवनाथांनी सांगितलं, "तुमचे

गांव पुन्हा पूर्वीसारखे चांगलें होण्यासाठी माझ्याकडे कांही दिव्य शक्ती जावेत, पण त्या शक्ती वापरण्यासाठी कांही नियम आवश्यक असतात. ज्या व्यक्तीने आजपर्यंत कोणतेही वाईट कृत्य केलेले नाही अशा व्यक्तीलाच या दिव्य शक्ती वापरता येतील. असा एकमेव उत्तम माणूस तुमच्या गांवात आहे - तो म्हणजे सहदेव! तोच तुमच्या गांवाला पूर्वीसारखा समृद्ध बनवू शकेल."

हे ऐकून सहदेवाचा भाऊ स्मानाथ पुढे येऊन म्हणाला, "योगीराज, माझ्या मोठ्या भावाने आमच्या गांवातल्या राममंदिरातल्या मूर्तीचा मुकुट चोरला होता. त्या कुत्यामागे त्याचा स्वार्थी हेतू होता. हे माहीत असूनही आपण त्याला योग्य व्याप्ती ठरवता आहात? आपला हा निर्णय सुसंगत व न्यायी आहे का?"

चान्दीबा

देवनाथने रमानाथकडे रोखून बघत म्हटले, 'भला सारं काही बाहीत आहे. सहदेव ह्या दिव्य शक्ती बापण्यासाठी योग्य व्यक्ती आहे.' अस म्हणून देवनाथने सहदेवाला जवळ बोलावले व आपल्या दिव्य शक्ती त्याला प्रदान केल्या.

वेनाळाने ही गोष्ट सांगून पुढे विचारले, 'राजर्, दिव्य शक्ती देण्याच्या बाबतीत देवनाथ-कडून चूक झाली का?' आपल्या सख्ख्या भावाला सन्मार्गावर परत आणावा म्हणून त्याने देवाचा मुकुट घरी नेण्याचा प्रयत्न केला. हा स्वार्थी, वाईट ग्राहस किंवा अपहरण नाही का? ही काय उत्तम प्रमुखाची बक्षणे आहेत का? एक खागले कार्य माधव्यासाठी वाईट मार्ग स्वीकारणे योग्य आहे का? त्याला दिव्य शक्ती देण्यात देवनाथने प्रसंग केला की नाही? माझ्या या शकाची उत्तरे पाहीत असूदेखील 'अ तू गप्प राहिलास तर तुझ्या मस्तकाची अनेक शकले होतील."

विक्रमांकने म्हटलं, "सहदेवाचा भाऊ रमानाथ याचा बलराजने आपल्या स्वार्थासाठी उपयोग केला. रमानाथला परत खांगल्या मार्गावर आणायचे जसेल तर तो व त्याचे मित्र यांचा

तुष्टाण्ड लक्ष करणारा बघा! आपल्या भावाला मुधारण्यासाठी, एक चांगल्या कामासाठी त्याने मुकुटाची चौकी केली रचली. याने आपल्या भवच्छा होकर्य व मुकुट ठेवून ही त्या साधूच्या काजेनुसार मंदिरातून तो मुकुट घेऊन होता. तो बलराजच्या काळ्यात सापडला. ही गोष्ट इतरांना समजली तर गवाचे अकल्याण होईल ही त्याची श्रद्धा होती. राजर्, रोषा, रागभावा देखील तो शिक्षा भोगायला तयार झाला. याने त्याचा निस्वार्थीपणा व त्याची भावना दिसून येते. चांगले वाईट याचा निर्णय त्या काम करणाऱ्याचा हेतू काय आहे, त्यावर ठरतो. सहदेवाच्या दुर्भाग्याचा हवे पश्नच नाही. यांगी देवनाथ याना सारी खरी वस्तुस्थिती माहीत होती. म्हणून त्यांनी आपल्या शक्ती त्याला दिल्या. त्यात कांणवही पक्षपात नाही. द्रिया कोणतीही भुटी नाही."

राजाचे मौन भंग करण्यात सफल झालेला वेनाळ शायरहित अदृश्य झाडा आणि झाडावर जाऊन बसला.

(आधार 'वसुधरा' याची रचना)

ऑगस्ट २००५

मुघल लघुचित्रे

लघुचित्रे काढण्याची कला मोंगल राज्यकर्त्यांनी भारतात आणली.

शेखाहा सुरीच्या हातून पराभव पत्करल्यानंतर हुमायून बादशहा पश्चिमात (इराक, इराण) अन्नातवसांत गेला. वर्षभरातच तो हिंदुस्तानात परत आला, तेव्हा त्याच्याबरोबर अबदुल समद आणि मुन्ना दोस्त महमद हे दोघ पश्चिम चित्रकार आले होते. त्यांनी शाहजाद अकबराला चित्रकला शिकवलीच. पण त्याशिवाय अनेक हिंदू व मुसलमान कलावंतांना या लघुचित्रांचे तंत्र ह्या दोघा चित्रकारांनी उत्तमप्रकारे शिकवले. त्यांच्या कलागुणांचा वापर अकबराने हुमायूना नामा याचे पश्चिम

माषांतर करताना केला. त्यांतली चित्रे या दोघांनी काढलेली आहेत. त्या हस्तलिखितांत सुमारे हजार पुष्कर चित्रे आहेत.

ने काम पूर्ण करायला फक्त वर्षे लागली व त्याचे बारा खंड तयार झाले. त्यानंतर बाबरनामा व अकबरनामा हे ग्रंथदेखील लघुचित्रांनी सुशोभित केले गेले.

मोगल साम्राज्याच्या काळाबरोबर या कलेची शोफप्रियता कमी होत गेली. तरीदेखील, या शैलीचे लव गजस्थानी व पहाडी चित्रशैलींमधून विकसित होत गेले.

शिक्षेतून सुटका नव्हती

जेव्हा हेमचंद्र हेलापुरीचा राज्यकर्ता होता, तेव्हा त्याच्या मूर्तीपुढे नतमस्तक असलेला भक्त किंवा जैन मग भगवंतच्या अर्चक्रान्ता कैद करावचे गाई असा इडक राज्यात प्राचीन शिनालखुबवरन रुढ होना पूजा, प्रार्थना संपवून भाविक मांदाबाहेर आला की सैनिक त्याला नंतर पकडून तब अगल

या कायद्याची पळवाट शाधून पुन्हेगाव शिक्षतून वाचपवारास निरनिगळ उपाय शाधून काहीन श्रमन सैनिक येत आहेत अस समजत की अपराधी भविष्य शिख, आणि मूर्तीसमोर होत जोडून, दोळे धिडून असून गहात त्याची प्रार्थना संपतच नसे मग कधीकधी सैनिक कटाळून निघून जात

सैनिक निघून गेले की अपराधी बाहेर येत व चटकन निसटून जात मग त्यांचा शोध घेणे हे जास्तच अवघड काम होऊन बसे हेमचंद्र

राजाकडे चढवाम हा मंत्रात न मुक्तीचे न करीवर वजू आला हान

त्यात या कायद्यातनी मुर्ती राजाच्या निदर्शनात आणनी व म्हणते महाराज इवाचं मंदिर हे परम पवित्रस्थळ अतून मानवाचं अंघन चढवतारानी भलेले आतल त्यामुळे याच्या मनात वाचविषय विती व 'मंशरमविषकी श्रद्धा आनयक व असुक्त आहे पाज मूर्तीसमोर सराणाच्या अपराध्यांना पकडू नये असा ज्ञा शिनालंड आहे त्याचा पार दुनपयांग केला जातो आहे त्याच्याआड गुन्हेगार तपतं व सैनिकाना चुकवून पळून जाऊ शकतो दियसेदियस अपराध्याची सख्य वाढत चाललीय आपण या वहीबडल खोल विचार कराया न्यायाधिशाशी विचार विमर्शय करावा आणि याच तां सगळ्या प्शवा

चढासचं बोलणे राजान लक्षपूर्वक ऐकते

सुषमा चतुर्वदी

य-याक राजा म्हणाला "हा शिनालेख आमच्या पूर्वजाने तमनान आणलेला असून ही रुढी अशी एकदम बदलणे योग्य होणार नाही."

चढासचं सगेच गप्प बसला खरा, थण त्याचिपयां तो जास्त खोल विचार करूं लागला

एके दिवशी सैनिक एका चौराच्या पाठलाग करीत थालं सुगंधीपुरांतल्या एका स्त्रीच्या शरीराची भी चोरी बळता तो भी इतड पळून आला होता

पळणाळता मागोमाग सैनिकाना येताना पाहून तो एका झांपडं कडे वळला 'हो त्याका मुग्रद व वजू माखलेला एय मोटासा दगड पंढरना इमन त्या दगडपुढे उभा राहून चांगलं हात जोडले न त्याची प्रार्थना सुट झाले

त्याचा पाठलाग सुरू रे सैनिक थांबलं व अधापसले बंधू सगले "जाना हा देवीच्या मूर्तीसमोर उभा आहे आता काही न्थरना पकडता येणार नाही आपण इथेच थांबून त्याची वाट पाहायला हवी

चार व जोड निरले हान आया मूर्तीसम

त्याने आसनमाडी बातली तो प्रार्थनित मग आहे असे भाटत होते पण त्याचे हे दोम आहे हे सैनिकाना माहिती होते थोड्या वेळानंतर सैनिकांनी त्याला वेढा घातला आता आपण काही सुटत नाही हे चोरता कळून चुकले त्याने आवाज चढवून विचारलं, 'दिसत नाही कां तुम्हाला? माही पूजा चाललीय देवासमोर मला अटक करताय?'

तो पुढे काही बोलणार तेवढ्यात तो गप्प झाला कारण सैनिकांनी तो हळदीकुंकवाने माखलेला तो दगड निघून खचून बाहेर नेला कारण पचण्यात आने

दुसऱ्या देवर्षी न्यायाधिशाकडून राजाना ही इकीकन मप कती चढासचं सख्यानुस यांमती अतीव गलच्या लळान जाली त्यात पाकडलेय त्या शिनालखुबली पृजत रक, अगणा याना कैद कत नये 'ही आला व रेली तेहापासून अपराध्याची सख्याही कमी जाली व मू आगार शिक्षतून महं सुटका होणे वर झाल

च दीवा

२१

०१ ११८८ १००८

दूधपिच्छवर कोरीवकाम

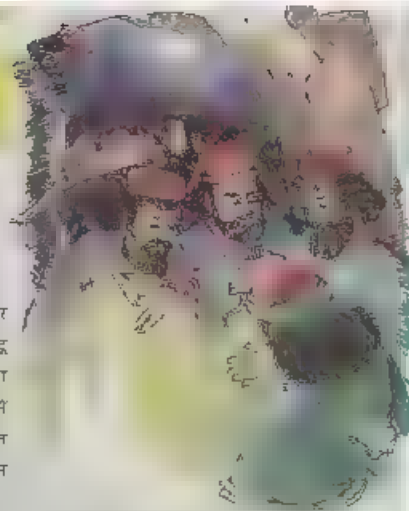
दण्ड व धातुवर कोटिखामा झालेला केवळ
 श्राव्हलून बागवगच्या मी एवढ्या नुस
 र्या ज्ञानी प्रथम वर्गात बापायच्या
 सेवुषा को त्याचो प्रश्नून वेंत
 चमी वृक्षा वृक्षद्वय व शिंपकामा केंवळ
 ना वरुन गोपेस मुक्त वत व व संजो
 म्हाणू- बाणवळ नाचो नाचिपय व
 जालो म्हाणू मित्राच्या शोचल्या वरुन त्यानी
 मुखपिकेव कोटिखामा केव धातु व वरुन कोनी

भर्ताकदंष्ट्रा नावीन्य वर्धच्छा रक्षते सिंहेन युक्त्या प्रान्तप्रीतिमान

बोहर नावीच्य चिम्बुक्य स्थपिकव भुवविग्य जोह चा साखली करती अमिपकनत्य यं
 शास्त्री याते वापूर्वी २०१६ मध्ये १ जोह चा साखली कोरल्याचा विक्रम नांदवला हीत प्रत्युक्ती
 ह भविलेच नी एमसी असत कोनार जिल्ह्या ल्य टाउनहॉलची व वंथ निवास मंड

[illegible]

**घोडा खिंकाळला
आणि राज्य जिंकले**

पश्चिमा इन्डो-चीन इलाका) हा देश तीन हजार वर्षांपूर्वीदिखिले नागलागुसमस्कृत होता त्या संपन्न देशाच्या गादीवर एका काळात स्पेर्डीम हा पंतप्रधानी राजा राज्य करीत होता त्यानं प राज्य हसप केलं होतं जोफ च्याप्य काफकीडीन सुखी पाडतन श्रीमन्पासुन गोंगरीनपर्यंत नानेअण मशाच्या विरोधात होत

स्वीडिसेने जौ प्रजेक्या कन्याणांमो काहो निशप केल राही तरी स्वतः ची गुरुआ पाच त्याने नीत झुललो होतं त्याचो विचारानू समक्ष शापर्ही रागांपती गंतन असत. प्रत्येक खात्यान त्याने रुग्णे घेरल्ले होत कुण काही राजा विरुद्ध बालन की ते राजांना मोक्ष करतल्ले ज्ञान होत त्या मारणां विरुद्ध लंगच करवादां होऊन त्याचो तोंड कायनायेच उद कसं ज्ञान होत

राजाविरिन्दू सोनायका मंत्री वा सरदार फार
वाक्यत भरत पाण सहा नक्का सरदार माव
गुमपाण एकत्र झालं आण त्यांनी राजाविरिन्दू क
केला त्यांचा डार यशस्वी होईल भश्री जेव्हा
त्यांचा धोनी वाटसाला त्यांनी, तेव्हा त्यांचे
भावी कामकाजाची रूपरेखा आखयला सुरवात
केली गव राजा कोण होईत त्या सफळीपान

आपण राजा होवें ही भनाईत इच्छा होता अर्थात प्रत्येकजण त्या मन्दीर बराच ला लायक होता पण त्याची मैत्री वृत्ती बघू होती की या क्षुमानासाठी ते आपापसांत भावन क्षमणारे नव्हते

त्याच्यापैकी प्रत्येका मंडाला हे पहा
मिहसामाची काही सहस्रानां वाटणी करता येत
नाही एकच राजा होऊ शकत। पण इतर
प्राचीनकाळा राजांचे सद्गुण व स्वमित्र
असल्यात काही फक्त पडणार नाही पण
मिहसामावर कोण वसेल त्याची निवड एकदाच
व्हाची आपण ती कांहीतरी बेगळ्या पद्धतीने
करायची

काष्ठासी घेराळी एढुल" ३ इतर मित्रांनी
विचारले

'तुम्हीच सुचवता काहीतरी नवी कल्पना?'

पहिला म्हणता

साहीजणानी बराच वेळ निमूटपणे विचार केला पण एकाने आपली कल्पना सांगितली "आता जर निवड एकदाच करायची ठरतय, तर आपण अस करू या' अशा सकारात्मक शब्दां वेळेला आपण साहीजण तलावाजवळच्या प्रशासन चराईच्या कुशात जाऊं या ज्याच्या घोडा प्रथम खिकाळेल तो विजयी होईल तुम्हाला काय वाटत?'

"वा, वा फार छान असच करू या,' सर्वांनी अनुमोदन दिले

पहिले साहीजण ठरलेल्या जमी जमले आणि त्यांनी आपापल्या घोड्याकडून टाग मारली साहीजण आरामात त्या कुशातून जाऊ लागले ते तलावाजवळ पोचले नाहीत तोच एका सदाचा, डायसचा घोडा प्रथम खिकाळला सगळ्या मित्रांनी त्याचे अभिनंदन केले माई राजा

कोण होणार ते फक्त त्या सहा मित्रांनाच ठाऊक होते त्यानंतर लौकरच स्मॅर्लिस पदच्युत झाला डायस विनविरोध गादीवर बसला

त्याच घोडा प्रथम खिकाळला होता त्याचे रहस्य मात्र कुणात कळले नाही, डायसलादेखील ते नेच मित्रस ठाऊक नव्हते पण काळाच्या ओघात सत्य बाहेर आले त्याच काळ झाला हे सहा मित्र चर्चा करीत होते, ते सभाषण डायसच्या सेवकाने ऐकलं त्यादिवशी संध्याकाळी, तो डायसच्या घोड्याला तलावाच्या काठावर घेऊन गेला त्याने घोड्याला पोटभर खाऊ घातले दुसऱ्या दिवशी खंडा घोडा त्याच जागी पोचला, तेव्हा आदल्या विवसाच्या पोटभर खाण्याची घोड्याला आवडण झाली, आणि तो खुशीने खिकाळला

त्यावरून म्हण पडली "घोडा राज्य जिंकतो" पण त्यापेक्षा 'सेवकाने मालकाला राज्य जिंकून दिले' ही म्हण जास्त योग्य ठरली असली

डायसने त्या सेवकाला भरपूर इनाम दिले की नाही ते माहीत नाही पण परिघात इ.स.पू. १२७ मध्ये गादीवर आलेल्या डायसने चांगली कामगिरी के त्याची इतिहासात नोंद आहे त्याने पर्सिपोलिस ही राजधानीची नगरी बसवली त्याने निनाबखान कोरले आहे ईश्वराला या दुनियेत दगल नको होनी लोकांसाठी इथे शांति, समृद्धी असू या असा वही ही त्याची इच्छा होती

105 31

सावली भाव

महाराष्ट्राची एक लोककथा

राजकथा व दगडी खांब

फार फार पूर्वी, रत्नागिरीचा राजा बागल्याप्रकारे राज्य करीत होता. राज्यात शांतता नमुवता होती त्याला तीन मुल्ले होते आणि तिघेही राजपुत्र आता ऐटवाज तरुण विभू लागले होते त्याच्या पैकी एकाजण भावी राजा होऊन आपल्यानंतर गादीवर येईल हे राजाच्या लक्षात आले त्याने

तिघांना जवळ बोलावून म्हटले 'याच्यापुढे तुम्ही आपल्या राज्यात हुकूम बांध करी राहावात ते नीट पाहिले पाहिले उद्या तुम्ही तिघे तीन दिशांना जा आणि स्थिराकाळपर्यंत परत या. दिवसभरत जे घडेल ते येऊन मला सांगा.'

दुसऱ्या दिवशी तिघा राजपुत्रांनी निघावे घेतली आणि ते राज्याच्या चार चालून बाहेर पडले सर्वोत धोनेच राजकिर्ती हा लोककडे 'आ राजपुत्रांनी राज्या' दिशांना जाऊन ठावून रावोत पाकट्या राजपुत्रांनीं स्मोरची वाट घेऊनी अश्या पद्धत्याची तिघेनी सत्य ज्ञान करत येऊन कथुन केले

राजकिर्ती बापच वेळ चालून राहिला त्याला एक अर्थ्य सा ने तिथी त्याच्याच्या काठवर तेज शब्द थोडे खत होते खळच पका त्या राजाच्या सचलीत एक सोनी त्या गोड्याकले गहान बसलेला होता राजकीर्तीने त्या यास्याजवळ जाऊन त्याला प्रणाम केला त्याच्यान त्याला 'विचोत तुला, कथि अहल' या अर्थ्यात का आला म्हणते?

राजकीर्तीने आपण कोण व इकडे कससाठी आलो ते त्याच्या सांगितले 'साधूमहाराज, तुमच्या परवाभाने मी यांतल्या एका घोड्यावर बापूत दिश्याने जाऊ का? म्हणजे मला अनेक शानत दिडून तिथल्या लोक ना भेटून येईल

कोणतहा घड्या वे पण सूर्यान्तापूर्वी इथ येते येऊन तुला कोथे अनुभव आले ते मला सांगतच पावतंवा' यणी म्हणाला

राजकीर्तीने एक घोड्यावर म्यार होऊन घोद्या सि ठाला धरघाव दीडन तो एक भाज्याच्या मळ्यापाशी येऊन पोचला तिथे कुशीझी माळी नव्हता आणि त्या बागेला चारी बाजूंनी बांदिलेस कृपाण येते तो बघतच राहिला आणि नपता बघता कृपाणाच्या बागाचें कांयने बगने आणि ते भाज्या र्च रोपे मराभरा काणू लागले राजकीर्तीला थोडले की त्या रहस्यमय बागंत आपण पयेरा करावा, पण त्याने ते धाडस केले नाही

तो अरण्याकडे परत गेला, बघायउतार होऊन त्याने जवळ गेला "होथ मुला, तू गडबडलेला दिसत आहून काय झालंय?"

राजकीर्तीने त्या रहस्यमय मळ्याबद्दल सांगितले 'त्यातून तू काय अर्थ काढलास?' योग्याने विचारले, त्याच्या डाळ्यात वेगळीच चमक दिसत होती

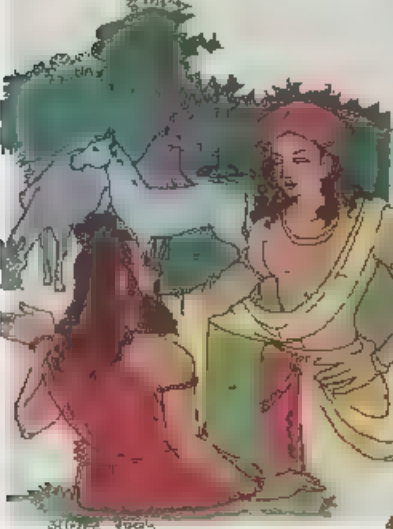
साधूमहाराज मला माहीत नाही ते समजेंय विचित्र नेत आणि त्याचा मला काही अर्थच लागत नाही' राजपुत्राने प्राज्ञापण सांगितले

'खर तुला या साध्या गोष्टी समजल्या नाहीत तर तू राज्य करत काय चालवणार? तुझ्या या मूर्खपणाबद्दल मी आता तुझा एक दगाड बनवतो'

राजा व दुसरे दोघे परत आलेले राजकुमार काळजीत पडले सत्र झाली तरी राजकीर्ती परत आलेला नव्हता दोन्ही मुलांचे अनुभव काय होते ते विचारण्याचे राजाच्या लक्षातच राहिले नाही दिवसभर हिंडल्यामुळे तेही दमले होते दुसऱ्या दिवशी सकाळी याने उपाय साधायचा असे त्यानी ठरवले

राजपुत्रांनी सकाळी डाळ्या रस्त्याने जाऊन भावाचा शोध घ्यायचा असे ठरले राजपुत्रांनीने उजवीकडचा रस्ता धरला कारण आदल्या

अभिषेक शिंदे

दिवशी त्याने जी वाड पकडली, त्या बाजूला डोंगर होते व फारशी वस्ती नव्हती

राजमूर्ती भावासारखाच त्या अरण्यातल्या योग्याजवळ आला तेहीन देखणे घोडे तिथे सरत होते

राजमूर्तीने योग्याला बद्दन केले आणि एका घोड्यावर बसून जायची परवानगी मागितली मुनीवर्य आजपर्यंत मी इतके देखणे घोडे कुठेही बघितलेले नाहीत.

"अवश्य घेऊन जा राजकुमार, पण सूर्यास्ता-पूर्वी इथे परत ये आणि तुझ्या अनुभवाबद्दल मला सांग " हसतच योगी म्हणाला

राजमूर्ती उत्साहाने एका घोड्यावर स्वार झाला पण त्या आनंदात त्याला तिथला दगडी

खोब दिसला नाही त्या लाचावा जगा भाग अगदी राजकीर्तीच्या चंद्राचस खंड देत होता

राजमूर्ती उर्वर राजकीकरे वसत चलयताना कुठेतरी राजकीर्ती विमान अच त्याच्या वाटेत होते पण याच काही भाऊ धोरता नाही पण बघते त्याला एक म्हानगा दिसला त्याच्या गरीब लोखंडी वृष्ट मंगळ मळी होते राजमूर्तीने घोड्याच्या बगाम घेतला व म्हणले आजीब मी तुमला मदत करतो या म्हानग्याने वर बघतले नाही का काही उत्तर दिले नाही तो आणखी वाकड गाला करत राहिला

राजमूर्तीला हे जग विचित्र वाटले तो घात फिरला, आणि योग्याकडे जाऊन त्यान पुन्हा प्रश्नम कंता योग्याने विचारले सांग घन, काय पाहिलेस तू?

राजमूर्तीने म्हाताऱ्याबद्दल सांगितले "त्याने तुम्ही मदत का घेतली नाही? " योग्याने विचारले मला मी ही हा माहीत तो एक शब्दही बोलायला तयार नव्हता राजमूर्ती म्हणाला

"अरे राजकुमार, तुला मा साध्या बोष्टी वर काळ्या नाहीत तर संधी मिळाली तर तू राज्यकारभार कसा काय करणार" नू मुले आहोत जगात शांती राखला अथवा अहिंसे ही मुम एका दगाड्याचे रूप देतो!"

जव्हा राजमूर्ती परतला नाही तेव्हा राजमूर्ती फारच अवस्थ झाला आणि राजाही काळजीत

हिला राजमूर्तीने त्याला दिन मी देला आणि इतर दिवस दोन्ही भावांच्या शोधार्थ जगाचे सुचले

सकाळ हग्यास राजमूर्तीने डावी वाट भरली व जगाच्यापट्टीत तो घालत पोचला ते गोळे आणि त्याला निरखणारा योगी पाहून लोखंडी गद्दित झाला अकस्मात त्याचे लक्ष त्या दोन राखी खाद्याकड गेलं त्याला त्याच्या भावाचे वहा त्या खाद्यावर असलेले असे वाटले ती बघायला

राजमूर्तीने योग्याला नम्रपण विचारले मुनीवर्य माझे भाव या वाटेत आले होते का.

"हो जाले ही मी गजकृपामु त्यांना घोड्या वरून रीट करावची इच्छा झाली पण जेव्हा ते गेल तेव्हा माझ्या प्रश्नाची उत्तरे त्यांना गेट देता नाहीत म्हणून मी त्यांचे हे इगदी खाव केले!"

"त्यांना पुन्हा जिवंत काता येईल का? राजमूर्तीने पणकुळीने विचारले

एक घोडा घे आणि मुला वर काही विचित्र दिसले मी मला घेत घेतला जे नू माझ्या प्रश्नाचे समाधानकारक उत्तर दिलेस तर तुम्ही तिथे मारु या तिन्ही घोड्यावर स्वार होऊन परत ये जाल "

राजपुत्राच विचार केला आणि आपले नशीब पाजमादयाचे ठरवले दोघा भावाचा जीव सगला लाचवयचा होता ती रक्षा घोड्यावर रसला आणि योग्याने सांगतल्याप्रमाणे पुढे गेला

त्यांना काहीही विचार केला विसर न ठेविलेले गले

त्यांना खूप तहान लागली होती आणि घोडाही जरा थकला होता त्याला जवळच एक तळे दिसले तिथे गेल्यावर तो खाली उतरला घोडाही कुरणात चर लागला राजमूर्ती तळ्याच्या काठावर गेला

तो औजळीने पाणी प्यायला घेणार, तोच ते पाणी मागे जाऊ लागले तो पुढे गेला आणि भरभर पाणे गेले आणि राजपुत्र एका कोरड्या जमिनीवर उभा असल्याचे त्याच्या ध्यानात आले

हे तर फारच विचित्र होते योग्याला जाऊन

हे सगऱ्यालाच हवे होते त्याचा अनुभव ऐकून योग्याने विचारले "माग तूझा काय त्यावर निष्कर्ष निघाला?"

राजपुत्राला केही उत्तर देता येईना, "तुही राहत्या भावासारखा व अडार्पा दिसतोस तुझीही मीचीच गती होणार आहे, दुसरा काय?" दुसऱ्याच क्षणी राजपुत्राचा दगडी खांब झाला

राजस्थेही परत आला नाही त्यामुळे राज-वाड्यांत प्रकच हलकडोळ माजला आपल्यामुळे निधेही राजकुमार बेगता द्यावे आहेत हे पाहून राजा फारच दुःखीकष्टी झाला

त्याचे काय झाले ते कणालाच कळत नव्हतं

त्याचा शोध घ्यायला सैनिक पाठवावेत असा प्रच्योने सल्ला दिला पण राजाने मुलांचा शोध घ्यायला स्वतःच जायचे ठरवले राजानेही तीन धातू धातू व नौ योग्यांमार्फत अडून पाहिला त्याला ते तीन धातू त्यांना पणाने कसल्या धातू दिसला

राजाना वाटल की योग्याकडून काहीनवी माहिती पिळेल याचे विचारले, "पुण्य कुवर्ध राज्याचा फेरफरका करणयासाठी पाझ निधे राजकुमार या याजूना हिडत आलेले होते

य धारे त्याचे दातण यफण्यामुळे विचारले होय न आले होते मी त्यांना साथ घेऊन विचारले पण त्यांना त्याची उत्तर देता आली नाहीत, मला ते अडण्णी आणजे राज्य चाबवायना नावायक वाटजे म्हणून मी त्याची तीन दूर डी लु वान रुप तर कला ते तुम्हाला न मी दिशानाहेत बघ"

त्या खांबांचा बईचा माग तिन्ही मुलांच्या चेहऱ्यांमार्फत होता ते पाहून राजा वरिष्ठय झाला, "रुक्मी, आपण कोणते प्रश्न त्यांना विचारले होतं? त्यांच्यापेढगी मी त्या प्रश्नाची उत्तरे देऊ का?"

याग्याने राजकीर्निचा अनुभव सांगितला "राजपुत्राला एक भाजीचा मांय मळा दिसना राखणदार कुणीही नव्हता, एकाएकी कुपणाच्या वाप्राचे कोयते बनले आणि ते सधऱ्याप आल्या तोडू लागले, याचा काय अर्थ होतो?"

भाज्याचे व झाडाचे अन्न करणयासाठी

कुपण असते जे कुपण भाज्या तोडायला सगळे, ते मातकाच्या सपतीचे नुकसान करणाऱ्या पृथाचा वाईद नीकरासारखे असते" राजाने आपले मन सांगितले

योगी हागवा आणि त्यानर जमूनीचा अनुभव कथन केला तो म्हणाला गर्ठवरच उगडे किती मोठे आहे त्याची मर्यादा न कला न कडे गळत करीत होना आणि भग वाडवीत होना त्याचा तुम्ही काय अर्थ लावत, राजन?

राजाने उतर दिले, "त्या माणसाकडे जे होते त्यान त्याला समाधान नव्हते त्याला हाव होती पण त्याचे पारणाम घाय होतील त्याची चिंता नव्हती"

योगी प्रसन्नपणे हसला "तुमच्या धाकट्या मनाला घांरभर पाणी प्यायला हवे होतं पण ते तळें त्यांत चक्या देत होतं त्याचा काय अर्थ होतो राजन?

"खर्चिक, उधळ्या माणूस अनावश्यक गोष्टीवर भाषने पैसे खर्च करतो आणि श्रंयनी त्याच्या हानात काहीच उरत नाही," राजा म्हणाला त्याला हसण्याचा आश्वास ऐकु आला त्यान बळून पाहिले तर निधे राजपुत्र त्याच्या जवळ नव्हते आणि ते दगडी खांब नाहीने झाले होते

"पुण्य त्यागीमहाराज" अस म्हणून राजाने योग्यांना साक्षण नमस्का घेतला

"मदया तिन्ही मुलांना आपण जीवदान दिलेत म्हणून मी आपला जन्मभर ऋणी राहीन

आव मी त्यांना वाड्यावर परत घेऊन जातो जर आपण त्यांना वागला राजा कसा असला याचे शिक्षण दिलेत तर मोठेच उपकार होतील आपण अमच्याबरोबर यावे ही विनंती आहे," राजाने सांगितले

योगीमहाराजानी ही विनंती मान्य केली आणि तिचा राजपुत्रांना ते तीन घोडे नेण्याची आज्ञा दिली

काही दिवसानंतर राजाने योग्याला मन्मान पूर्वक राजवाड्यात नेले व राजगुरु म्हणून त्याची प्रतिष्ठापना केली

दासीपुत्र

ब्रह्मचर्य काशीच्या लग्नाचा नव्य वारीत भलतया बोधिसत्त्वानी एकत्र श्रीमंत घरी अवतर घेतला. लग्नाचे थप झाल्यावर त्यांचे गड झाले. काही काळ तेथेच राहिले. पण एक मुलगा झाला. त्याचा दिवशी त्या घर त्याला दासीलाहोता. मुलगा झाला त्याचे नाव कटाहक झाले. देवपुत्र झाले.

श्रीमंतचा मुलगा यदा तो पुन कटाहक बोधची बाळ झाला. हीत झाली. श्रीमंताचा मुलगा विधाभ्यासगारी जाई तेव्हा कटाहक त्याची पाटी व परतले. वीर वंजत जाई. ओघाओघावे श्रीमंताचा मुलगा व विजयत राजा, संसाह कटाहक सुद्धा अजायबे झालत गेला.

हळूहळू कटाहकला सुशिक्षित व हुशार म्हणून शिकवी पिल्ल लागली. त्याला पुढाचा नोकदाराखाले राहणे बरे वाटेनासे झाले, आपण आपल्या विद्वत्ता अमूर्त असे समजाल त्याने राम देते परीक्षे म्हणून पण एके अपाय संशयाचे आपल्या मंगल ठावेन.

काशीसमूह काही कामे अंतरक्य प्रत्यत

गंगा मी देश. अधिराज्याचा एक लक्षाधीश मित्र राहून होता. त्याच्या नावे कटाहकने एक पात्र लिहून खाली बोधिसत्त्वाची सही केली. पंचनील प्रज्वल असा होता.

मी आपल्या मुलाचा आपण्य कडे राडविल आहे. आपण परस्पर ही नाते जमवून घ्यावे. असे भल वटने म्हणून आपण माझ्या मुलाशी मुलीचे लग्न करून देऊन नाइया सुतान स्वतः कट्टेच ठेवून ध्यावे. मी फुलून काढून आपणार भेटायला येईन.

असे पात्र लिहून कटाहकने मानकाची सही केली व खाली त्याची गरीब संस्था लावली. न रा मानकाच्या तेलझीतून त्याला हवे होत तेव्हा पैस काढून घेतले, आपण प्रत्यत देणें तो तिघून गेला. तेथे या लक्षाधीश गीताना पेटून तः स्थाने पचविले. लक्षाधीश मित्रने धन वाचने व त्याला अनंद झाला. त्याने एका चांगल्या वृहत्तरा अंगदान कटाहकला. आपल्या मुलीचे लग्न करून दिने.

वेढ्यापासून कटाहक या मेलना अनेक लोक चाक्रा हजर राहिले. त्याचा जेवणाला हरीज

जातक कथा

अक्षय्याचे पंचमि लागली. तो पंचमारामान म्हणून जन्मली. त्याने जेवण घेऊन म्हणून रागला. 'आपण हा प्रजापद आहे. यथील लोकना संभयता म्हणजेच आपण सने हे मुला कळतच नाहीसे येतून आहे हे काय जेवण आहे?' अशी काय पेल झाली? असेला (अभेय) व गमतीपणा कधी पूर्वी पाहिला नव्हत.

कटाहक यत्न देयस न दिसल्यावर बोधिसत्त्वानी 'गर्भा' कळली. वाद 'गर्भा' तो कुठे गेला. त्यालाच माहीत नव्हते. म्हणून त्याच्या शोधार्थे याधिसत्त्वानी चार दिशाना नेकर पाठविले. त्यापैकी एका प्रत्यत देणाला जाऊन ह्या राष्ट्रीय शोध लावला की कटाहकने आपले नाव बदलून एक वरणांशा. त्या मुलीशी लग्न करून घेतले आहे. असे तो स्वतःला काही त्या कोठल्या तरी श्रीशक्त्या प्रजापद असल्याचे समजून होता.

ते ऐकून बोधिसत्त्वानी फार वाईट वाटले. ते स्वतः कटाहकला घेऊन येण्यासाठी प्रचल दशाकडे निघावे. शक्तिरत्न स्वतः वेणार हे कळल्यावर कटाहकने धाक घेऊन गेला. प्रथम त्याने पळून जाण्याचे ठरावले. असे केल्याने आपलेच नुकसान होईलच कोणाच्याही प्रजापद कायदा पार नाही. अशा विचार करून त्याने आपल्या मानकाच्या खर्चा नाछ सांगून टाकण्याचे ठरवले.

असल्याने लोक कटून लक्षाधीशाला सर्व कट्ट्यापूर्वी त्याने स्वतः व जेवण समजून घेतले. व्हाप व त्याची मणी मागावी समंदी त्याने ठरावले.

परंतु आपल्या मालकाबरोबर नोकदाराचे बागवणाला पाहून सगळे आपल्याविषयी नाही त्या शक्तीवर गमतीतून असम विचार करून तो स्वतःच आपल्या नोकदारा म्हणाला. 'मी इतक लोकाल्या

चादावा

मुलासारखा नाही. मी आपल्या बहिनांना देवा मारले मानतो. माझे बहीन जेवायला बसले म्हणजे मी त्यांना पड्याने वार घालतो. त्यांना पाणी वगैरे काही लागल्यास स्वतः आपण देतो. या शब्दात त्याने स्वतःचा नोकदारापैल काम करे केने जाते, हे सांगितले.

त्यानंतर कटाहक आपल्या खासग्याला जाऊन म्हणाला. 'माझे बहीन येत आहेत. मी त्यांना आपणायला बोळा पुढे जातो आणि वेळ येतो.'

लक्षाधीश सासऱ्याने होकार दिला.

कटाहक बोधिसत्त्वानी त्याने व देणारा पेटले.

त्याचे पाय धरून आपल्या कुत्सर्माविरत त्याने पंचनालाप स्वतः केला आणि क्षमा मागून या सकयानून वाचावण्याची विनंती केली. बोधे

नव्यानी अक्षय्यासमयदान मित्र त्यानंतर कटाहक बोधिसत्त्वानी आपल्या खासग्याच्या घरी निघून

गेली. AUG-05
ऑगस्ट २००५

लक्ष्मीश विन बांधिसन्यांना भेटला. त्याला मित्र घरी आल्यानंतर परमानंद झाला. म्हणाला 'तुमच्या इच्छेप्रमाणे माझ्या मुलीचे लग्न आपल्या चिरंजीवाशी करून दिले'.

बोधिसत्त्वांनी मनाचे समाधान झाल्यासारखा अभिनय केला आणि कटाहक जपल. स्वतःच्या मुलाशी बोलतात तसेच बोलले, त्यानंतर त्यांनी लक्ष्मीशाला मुलीला बोलावून विचारले, "मुली माझा मुलगा तुझ्याशी योग्य प्रकारे यागती की नाही?"

ती म्हणाली, 'त्याच्यात तरी कोणत्याही तऱ्हेची अणीम नाही. फालु त्यांना जगमोक्ष प्रदार्थही रुचकर कोटत नाहीत. पंचपक्वानं वाढली तरी त्यात काही तरी दोष काढतातच. याना कोणकोणत्या प्रकारचे आणि कशा प्रकारचे परार्थ आचरतील हेच मला कळत नाही'.

"होय तो असाच आपल्या भरीमुद्धा खाण्यापिण्याच्या पदार्थात एक न एक दोष काढून धांतीत लोभनेना जाऊ देत असे म्हणून खायजा बसताना तो त्यात काही दोष दाखवू लागला की तू मी समजते तो श्लोक म्हणत जा. मी तो श्लोक तुला लिहून देतो. तू तो पाठ करून ठेव. घुतो म्हण,

ऑगस्ट १९०५

५२

चांदल

म्हणजे तो दोन काढण्याचं सोडून देईन. तू जे वाटपेल ते आनताने खाईस. असे रागून बोधिसत्त्वांनी तो श्लोक लिहून दिला. त्यानका बोधिसत्त्व काशीक पध्दले ते मिथुन गंत्यावर उतरला. ज्ञानलक्ष शोकाराना ते आस्तप तळारी कळ नसाल. तो प्रत्येक खाद्यपदार्थाने काहीना काही दोष काढू लागला.

एक दिवशी चाच्या लाडून तळार कळताच त्याच्या बापकाने हा श्लोक झटला.

बहूंपैसा विकतथय्य अडम ननपद ततो
पन्वंगत्वन दूसेय्य भूत भणं कटाहक'.

(कटाहक अनेक प्रकारे शिज्यासय झालेले परस्परानी दुसऱ्याशी निटा करीत सर्व प्रकारे सुखोपभोग सहज करीत आहे.

कट हकाच्या बायबोळ वर भोकाचा अर्थ मारीत नकल. परंतु कटाहकला मात्र बायले की याच्या मानकाने भागते नाच आपल्या बायकांत सामान सर्व (हम्यन्मांत केला आहे.

त्यानंतर पुन्हा कधी असताना कोणत्याही एकाक्षाला त्याने नाच ठेवली नाहीत. उलट ज्ञानदान सर्व ज्ञात लागला आणि सुखसमाधानात जहू लागले.

विष्णुपुराण

मुनीने सूत पहाशीना विचारले. मुनीवर आम्ही असे ऐकले आहे की विष्णूने आगले बाणाघी एकरूप कृष्णरूपाने स्वर्गातून पाठविले होते. त्या कृष्णाचा पूर्ण वृत्तान्त आम्हां एक इच्छितो.

त्याचा सूत मत्स्यींनी कथा गावाद्यात आरंभ केला. सन्यलोकाच्या वर त्याने आले अनेक नक्षत्रे व तो याच्यासह तो तैद्वीर्षाद्वयमान असतो. एकदा कृष्ण दिव्य नदी वीरजा हिच्या किनाऱ्यावर नुलसीवनात आपल्या मूर्तीवर दिवा असे बाणागान बाजवीत होते. त्या मूर्तीतून निघणाऱ्या ध्वनिने राघवकृपी आकाश धरणा केला.

राधा व कृष्ण या कधीही येणले न गेलेल्या जणानी त विहार निश्च करीत होते. सुदामा मदासर्वद त्याची सेवा करीत होते.

राधा दवीच्या शरिरातून असख्य अशा गोपिक निमग्न झाल्या. वीरजा नदी सुडा

वृन्दादीदीचे रूप धारण करून कृष्णावर भक्तिप्रेम काळ लागली.

एकदा राधा व कृष्ण एकातात असताना वीरजा कृष्णाला शापान तिथे आली तेव्हा राधाने दिला शाप देत म्हटले, "पृथ्वीवर तू जन्म घेशील." तेव्हा सुदामाने राघाला असे करणे व त्या शापाने काय वाईट घडेल व होईन ते सांगितले.

त्यावर सुदामावर रमा कादीत राधाने त्याला शाप देत म्हटले, "तू राक्षस अवतार धारण करून पृथ्वीवर जन्म घेशील." राधाच्या शापाने वीरजा एक राजकुमारी तुवसी अथवा वृन्दा या नावाने जन्मली व सुदामा राखचूडाच्या अवताराने एकदा इंद्र कैलासावर गेले असताना तेथे दारावर रुद्रभटाने अडवले. दारापासच्या रूपांत असलेल्या शक्राखा न भोवून इताने आपल्या वजायुगाचा

२० विष्णुलीला व कलियुग वेवता

ऑगस्ट २००५

एकदम सब दानवीही च दोह मडली
गुलापाचीन फुल धातून भयं वृहस्पति ज्ञानी म
महाराजी 'हे द्रव्यगर्जना तुम' प्रकटवत आनक
छा दिलें आहेंत नृसिंहा पूर्वजन्म इहाने च इहाने
आनक अन्वाचार केलें ज्ञानें त्याच ज्ञान

मेषपुच्छा मन्त्राने कधी शायरचरा
दर्शनामठी कैलास लोकी गेल आणि हात जोडून
त्याच शब्दात विगत गेल दैव वंदेव

गुण कर्तुं आदि श्री विष्णु पवित्र नमः कर्तुं
तुम्हा मां मोक्ष करतो तू गच्छा वध का
स्वयं नर विष्णु राखण करतो स्वयं

त्याच्या घरी गेला. आणि तुलसीला म्हणाला, "मी शंकराशी युद्ध करीत आहे. आज्ञार्थीत कोणालाच जयलाम झाला नाही. तुला सोडून कित्येक दिवस लोटले म्हणून तुझ्याकडे आलो आहे. 'तुलसीने विष्णूला ओळखले नाही. आणि पती संपजून कित्येक दिवस त्याच्या सहवासात राहिली. अशा तऱ्हेने तिचे पतिव्रत्य भंग झाले. तिकडे शंखचूडच्या सैन्याचा संहर व शंखटी शंकराने शंखचूडाचा वध केला.

त्याच दिवशी राजी विष्णूला आपल्या बरोबर एकाच शय्येवर झोपलेला असतांना तुलसीने ओळखले. शंखचूडाचा वध झाला होता व विष्णूने मायावी रूप उभरे पडले होते. त्याने उभड उभड तिची फसवणूक केली होती. म्हणून तिने विष्णूला 'दगड हो' असा शाप दिला.

"दगडकी नदी होऊन व मी शाळीग्राम होऊन

शाकल शहू. तुझ्या नावाने एक पतिव्रता नारी भूतपूत तुझशीच्या झालाची पूजा होत राहील." असा आशिर्वाद देऊन विष्णूने तुलसीला घेऊन कैकुंठलोकी प्रस्थान केले.

एकदा सर्व ऋषींच्या मध्ये वादविवाद होऊ लागला की त्रिमूर्तिमध्वं श्रेष्ठ कोण? त्याचा न्याय निवाडा करण्याकरिता सर्व ऋषीमुनींनी भृगु-महर्षीला पाठवले. भृगुंनी सर्वांत प्रथम सत्यलोकता पदार्थपण केले. तिथे ब्रम्हा सरस्वतीदेवीबरोबर वीणाकदंब ऐकण्यकत मग्न झाले होते. नंतर ते कैलसावर गेले. तिथे शिव वार्यती बरोबर नृत्य करण्यकत रंग होते. त्यामुळे भृगुंना राग आला.

त्यांचा दोन्ही ठिकाणी अपमान झाला. त्यामुळे त्यांना राग आला. त्यांच्या पायाच्या तळव्यात एक डोळा असल्यामुळे ते तेह्मी अहंकासाने रहल. ते त्याच गंगात कैकुंठत गेले. त्यावेळेस श्रीविष्णु तक्ष्मीदेवी बरोबर शेषशाय्यावर बसलेले होते. ते पाहून भृगुंना अत्यंत राग आला व त्याच रागाच्या आवेशाने त्यांनी त्यांच्या छातीवर साथ मारली.

तेव्हा विष्णूंनी पटकन् उभे रहात म्हटले, "भुनिवर्य, आपल्या कामत पायांना माझा कठीण अशा छातीचा आघात वसून आगला पाय तर दुखावला नाही ना?" आणि त्यांनी त्यांचा पाय हातात घेऊन दावण्याचे ढोंग केले, व दावला दाबला. पायांत असलेला डोळा हाताने दाबून टाकला व तत्क्षण त्यांचा अहंकार निवून गेला. तशा प्रकारे भृगुंनी विष्णूची स्तुती करीत पृथ्वीलोकात येऊन विष्णूचे गुणमान व महत्त्व सुनीता सांगितले.

तक्ष्मीदेवी विष्णूच्या हृदयात बसवी असतांना भृगुंनी विष्णूच्या छातीवर साथ मारल्याने तिचा अपमान झाला. तिला वाटले की मुनींच्या पायाच्या स्पर्शाने विष्णू अपवित्र झाला. अशा विचाराने तिने कैकुंठ लोकां व पृथ्वीलोकांत येऊन ती तिथे तपश्चर्या करू लागली.

तेव्हा विष्णू मानव रूप धारण करून, तक्ष्मीच्या शोधार्ष पृथ्वीवर येऊन राहू लागला. श्रीनिवास हे नांव धारण करून तो यमुना देवीच्या आश्रमात आला. यमुना देवी कृष्णअवतारात यशोदा होती.

कृष्णावताराच्या वेळी यशोदा मातेने कृष्णाला म्हटले, "कृष्णा, तुला माहीन नाही की, आई आपल्या मुलाचा विवाह कशा तऱ्हेने व्हावा, त्याची इच्छा करते. ती माझी इच्छा पुरी झाली

नाही. 'कृष्ण म्हणाला, 'आई, तुला ह्या इच्छेचे फळ पुढच्या जन्मी नकी मिळेल."

म्हणून ह्या जन्मांत यमुना देवीनी श्रीनिवासला आपला मुलगा मानले. एकदा ते बागेत फिरत असतांना आकाश राजाची मुलगी पद्मावती आपल्या सखींच्याबरोबर हिंडत असतांना त्यांनी पाहिली.

तेकडचात एक मदमस्त हत्ती जोरजोरात पळत त्या गमूला आला. पद्मावती व तिच्या सख्या धावून इकडे तिकडे पळू लागल्या. पद्मावतीसुद्धा धावून श्रीनिवास उभे झोते तेथे येऊन येथुद्धा पडली.

श्रीनिवासांनी हत्तीला अडवले व दोघांच्या मध्ये येऊन ते उभे राहिले. ती मदमस्त हत्ती क्षणाघात शांत झाला व त्यांना प्रणाम करू

लागला. त्यानंतर त्यांनी पद्मावतीला हात देऊन उठविले.

पद्मावतीला श्रीनिवासावर लोभ उत्पन्न झाला. पूर्वजन्मी विष्णू आपला प्रती व्हावा म्हणून पद्मावती तपश्चर्या करीत होती. आकाशराजाला तिने तसे सांगितले.

पद्मावती व श्रीनिवास झांचा विवाह थाटमाटाने झाला. विवाह खर्चाला कुबेराने घन, सोने, रत्नेमाणके दिव्ही. लग्नानंतर श्रीनिवास पद्मावतीला घेऊन गेले.

तपश्चर्या करीत असताना लक्ष्मीदेवीला नारदाने श्रीनिवासाने पद्मावतीशी विवाह केल्याचा समाचार सांगितला. ह्या रागाने लक्ष्मी तिथून निघून आली.

तिना येत असलेले पहाताच श्रीनिवास पद्मावतीला तेथेच सोडून शेषाद्रिवर सात झोंगराच्या पलीकडे निघून गेले.

लक्ष्मीला जवळ आलेली पद्माताच श्रीनिवासांनी लोकांना दहने मंदहरण करित काळ्या रंगाच्या दगडांना स्त्राला विलीन केले.

ऑगस्ट २००५

58

चांदोबा

तेथे त्या भूर्तीच्या गळ्यात तुळसीच्या पात्रांची माळ अशिराय सुंदर दिसत होती. त्या भूर्तीच्या मध्ये विष्णू शिव व शक्ति, यांचे अंश पहायला मिळाले.

ह्यानंतर भक्तजनांना आपल्या मूर्तितरुपाचे दर्शन देण्याकरिता श्रीनिवासाला वेंकटेश्वर किंवा वेंकटेश्वर नांवाने संबोधू लागले. सप्त झोंगरांचा अधिपती देवताच्या रूपाने विष्णू तेथे स्थापित झाला.

शेषाद्रिजवळ असलेल्या संभ्रमाच्या रूपाने पद्मावती विराजमान झाली. लक्ष्मीने जिये तप केले होते, तिथे ती महालक्ष्मीच्या रूपाने स्थापित झाली. ती जागा म्हणजेच कोल्हापूर झाले.

आपल्यावर विश्वास ठेवणाऱ्या भक्तजनांना त्यांच्या संकटाकाली रक्षण करत, त्यांनी हांक मारताच घाबून जाणारा वेंकटेश्वर स्वामीच्या रूपांत असलेला विष्णू, शेषाद्रिच्या शिखरावर बसलेल्या देवताच्या रूपाने वैभवाने राहू लागला. विष्णूची ही बीळा ऐकून सोरो बांधेपुनी आनंदाने माना खोलावू लागले.

भुताचा ससेमिरा सुटला

वाणी आणि बर्मा या सज्जन जोडप्याला मूलबाल नव्हते. त्यांच्या चांगुलपणाबद्दल सात गांव त्यांची वाखाणणी करीत असे.

एका रात्री मुसळधार पाऊस पडत होता. बर्मा व वाणी जेवायला बसणार तेवढ्यांत बाहेरून कुणीतरी दारावर जोरजोरांत धाप मारली. दर उघडून बर्माने पाहिलं, तर पावसांत मिजवले एक तरुण दापत्य दारात उभे होते.

"आम्ही शहरांत जाल होतो पण पावसांत अडकलो. आज रात्रीपुढती आम्हाला तुमच्या घरी राहाण्याभुरती जाग मिळेल का?" त्यांनी विचारले.

"ओंत या ना" वाणीने प्रेमळपणे त्यांना ओंत बोलवले, त्यांना जेवायला देऊन त्यांची झोपाण्याची व्यवस्था केली.

दा पाहुण्यांचे जेवण झाल्यावर थोडेच अल शिष्टक राहिले होते. वाणीने पतिजांना जेवून घ्यायला मांगितले. कारण पुन्हा स्वयंपाक करायची तर लांकडे मिळून गेली होती.

बर्माने हट्ट धरला, "हे बंधू, उरलेल आपण

दोघेही मिळून थोडेथोडे खाऊं या।" दोघांनी मप्पा मारत जेवण केले आणि काम संपल्यानंतर ती दोघेही झोपी गेली.

सकाळी उठल्यावर कुणाच्यातरी रडण्याचा आवाज आला, तो ऐकून ते चकित झाले. बराच दर उघडे होते. ओटीवर रात्री आलेली स्त्री स्फुंदून स्फुंदून रडत होती. वाणी व बर्मा दोघेही तिच्याजवळ गेले आणि तिच्या रडण्याचे कारण त्यांनी तिला विचारले.

"मी काय समू? माझा संसार उधळला. काल रात्री मी या घरांत आले बसले तर बरं झालं असतं, तुमचं दोघांचं एकमेकांवरचं प्रेम पाहून माझे पती मला म्हणाले, "शा गृहिणीसारखं तू कधी माझ्याशी प्रेमाने वागलीस तरी का? जी पत्नी पतीशी प्रेमाने बोलत नाही, ती कसली पत्नी?" आणि मी सगळूत घातण्यासाठी काहीतरी बोलले पण तरी ते मिळून गेले. फार हळी आहेत ते. पुन्हा येणार नाही असं म्हणालो" ती हुदके देत सागत होती. तिचं नांव चंद्रमती होतं.

२५ वर्षांपूर्वीची चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

वमन बराच वेळ शोषाशोध करी, पण चंद्रमतीचा पत्ती कांही संपडला नाही.

"मला माहीत आहे, ते कांही परत येणार नाहीत. माझं तर आता या जगांत कुणीच नाही. आता मला एखाद्या विहिरीवर जीव बांधला हवा." आणि ती दसानस राहु लागली.

तिचे रडणे पाहून या जोडप्याचा जीव कळवळला. त्यांनी तिची समजूत घातली, "तू अगदी शांत हो. तुझा पती परा येईपर्यंत तू आपल्याकडे निर्धारितपणे राहा." त्या दिवस-पासून चंद्रमती त्या कुटुंबातीलच एक घटक म्हणून राहायला लागली. ती बागायला अत्यंत कौमल्य स्वभावची होती. तेज रात्रीच स्वयंपाक ती स्वतः करायला लागली. घरकाम करायला लागली.

एक महिना उलटता, वर्माचा बालमित्र मुरारी हा चारपांच दिवस वर्माच्या थरी राहण्याच्या

ऑगस्ट २००५

विचाराने आला. दोनचार महिन्यांतून त्याची वर्माकडे प्रवाची करी अवश्य असायची गेल्या वेळेला तो आला होता तेव्हा चंद्रमती नव्हती. वर्माकडून त्याला चंद्रमतीची कथा समजली. त्यादिवशी रात्री चंद्रमतीचेच स्वप्न जेवण वाढले. ओटीवर एक पलंग टाकून मुरारी रात्री तिथे झोपला.

पण मुरारीला गीट झोप लागली नाही. मध्यारात्रीच्या सुमारास कुणाचीतरी पावले वाजताहेत असं त्याला वाटलं. त्याने झोळे उघडले तर चंद्रमती हातांत दिवा घेऊन स्वयंपाकघराचे दार हलकेच उघडत होती. वृत्तीच्या माने एक खिडकी होती. तिथे कुणीतरी टकटक केव्हासरखा आवाज आला.

चंद्रमतीचे हळूच दार उघडणे ब तो आवाज ऐकून मुरारीला नशय आला. त्याने हलक्या पावळाने जाऊन स्वयंपाकघरांत झोंकाबुन बघितले. एका थळीत आमटी, भात, भाजी, भाकरी व दही ठेवून खिडकीवून अंत आलेल्या हातामध्ये ती धाळी चंद्रमती देत होती.

खिडकीच्या फलीकडे असलेली व्यक्ती म्हणत होती, "अनून किती दिवस हे अध्या रत्री मी जेवण जेवायचं? कांहीतरी युक्ती कर नि तिजोरीतले धन हडप करून तूवर निमत द्या." अंधारात त्या माणसाचा चेहरा कांही मुरारीला दिसला नाही.

"आताच तर त्यांचा मादयावर विश्वास बसायला लागला आहे. लौकच किल्ल्यांचा जुडगा माझ्या हातांत येईल. जरा धीर धरा." चंद्रमती म्हणाली. "जरा चोरे! भोळेपणाचे

60

चांदोब

नाटक करून माझ्या मित्राच्या दितदारणाचा फायदा घेते आहेस आणि तुझ्या नवऱ्याच्या बरोबरीने हे असं नाटक करते आहेस काय? हो, आता बघच, मी तुझे हे नाटक बंद करून टाकीन." मुरारी मनांत म्हणत होता. तो जाऊन झोपला खरा, पण त्याने मनाशी निश्चय केला की वाणी व वर्माचे मन न दुखवता त्यांच्या घरांतून या भुतांचा पिच्छा सोडवायचा.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी मुरारी तारसतकांत वर्माशी बोलत होता, "बाप रे, रात्रभर झोळ्याला झोळा नाही लागला माझा! मला वाटतं या घरांत एक भूत घुगलंय. मी पूर्वेच्या बाजूला पलंग ओढून ठेवला होतो, तो पश्चिमेला ओढला गेला. खिडकीत पाण्याचा तांब्या ठेवला होता, तो पलेगाच्या छाली पोचला. मी तसा धीट आहे, आणखी कुणी असता तर मेलत असता."

वाणी आणि वर्मा हे ऐकून बावरून गेली आणि म्हणाली, "मग काम आपण मांत्रिकाला बोलवायचं कां?" "आपण बाबरायचं नाही. मी स्वतःच्या प्रवाचाच्या भुतांना पळवून लावं शकतो." मुरारीने त्यांना धीर दिता दुसऱ्या दिवशी त्याने बाजारांतून पैजण आणले आणि रात्री त्याचा हुमहुम आवाज होऊ लागला. रात्री त्याने उद्या पलंगावर उचल्या, त्याच्यावर एक साडी बांधून तो हळूच मागच्या दराने बाहेर गेला. त्याने स्वयंपाकघराच्या खिडकीवर टकटक केले.

चंद्रमती बऱ्याच वेळानंतर धीर पकवतून तिथे आली, धाळीत रोजच्याप्रमाणे सगळे पदार्थ तिने वाढले आणि ती धाळी मुरारीच्या हातांत दिली. मुरारी चटकन घरांत आला. ती पाळी त्याने पांवेबा

चंद्रमतीच्या खाटेवर ठेवली आणि खाट जरा सरकवून ठेवली. निमूटपणे तो ओटीवर गेला आणि आपल्या अंधरुणावर पांघरून घेऊन झोपला.

चंद्रमती धाळी परत येईल म्हणून थोडावेळ पाट बघत थांबली होती. खिडकीच्या बाहेर जवळच तिचा नवरा असेल असं तिला वाटलं. पण त्याचा कांही आवाज येईना, म्हणून तिने खिडकीदारे बंद केले आणि ती तिच्या खोलीत गेली. पण आत शिरताच ती एकदम किंचाळली.

त्या आवाजाने वर्मा आणि वाणी दचकून जागे झाले आणि ताबडतोब चंद्रमतीच्या खोलीत आले. मुरारीदेखील त्याचवेळेला जागा झाल्या-सारखा तिथे आला.

चंद्रमती भेटलेल्या स्वतःत म्हणाली, "भुताची गोष्ट खरी आहे. मीही पैजणांचा आवाज ऐकला. य बाजूला असलेली माझी खाट इकडच्या बाजूला

61

ऑगस्ट २००५

आली. मी तर मटकन खालीच बसले. बघा, स्वयंपाकघरातले पदार्थ धाडशीत घालून माझ्या खाटेवर आले आहेत." मुरारीने त्यांना धीर देत म्हटले, "तुम्ही सारे धाबक नका. मी त्या मुताचा चांगला समाचार येतो."

त्यानंतर दोन रात्री तो पैजणांचा आवाज करीत राहिला. म्हणून बरी खिडकीवर टकटक केल्याचा आवाज येत राहिला तरी चंद्रमती भिअून तिच्या खोलीबाहेर आली नाही, आणि तिने नवऱ्याला जेवणही दिले नाही.

तिसऱ्या दिवशी रात्रीच्या अंधारात मुरारी जंगणात लपून बसला होता. मागील बाराच्या रस्त्याने चंद्रमतीच्या नवऱ्याला जाताना त्याने पाहिले. तो ही त्याच वाटेने भायून चासत गेला आणिल स्वतःशीच बोलू लागला, "माझ्या बहिणीशी हा असं अन्याय करायचा? मीही बघून घेईन."

चंद्रमतीचा नवरा तिथी उभा होता. त्याने विचारले, "अहो, काय झालं? काय बोलताय?"

"काय व्हायचंय? या घराचा मालक माझ्या बहिणीचा नवरा आहे. माझ्या बहिणीला काही मूलचाळ नाही. कुणी एक बाई त्या घरांत

राहिलीय. तिच्या नवऱ्याने तिला टाकलीय म्हण! आता माझा मेन्हेणा तिच्याशी तस करणार आहे आणि तीही तयार आहे म्हणे!" असं म्हणून मुरारी रंगाने फुडे निघून गेला आणि दुसऱ्या वाटेने परत घरी येऊन ओटीवर पसंगावर निजला. मुरारीच्या बोलण्यावर चंद्रमतीच्या नवऱ्याचाही विश्वास बसला. कारण गेले तीन दिवस चंद्रमतीने त्याला खिडकीमधून जेवण दिलेले नव्हते.

दुसऱ्याच दिवशी सकाळीच चंद्रमतीचा नवरा त्या घरी आला आणि बर्माला म्हणाला, "मी मूर्खालासुद्धा माझ्या बायकोला इथे सोडून गेलो होतो, पण आता तिला माझ्याबरोबर घेऊ दे."

मुताच्या भीतीने चंद्रमतीही गारळवी होती. ती आनंदाने नवऱ्याबरोबर परत गेली. म्हणून बाणी बर्मा उदास झाले होते. त्यांना घर अगदी सुनेसुने वाटत होते. तेव्हां मुरारी त्यांना म्हणाला, "मुताचा ससेमिश सुटला म्हणून तुम्ही दोघांनी तर खूब व्हायला हवा! उलट तुम्ही तर फारच दुःखी झाला आहात." मुरारीने नंतर त्यांना खरी गोष्ट समितली आणि भग तोही त्यांचा निरोप घेऊन आपल्या घरी परत गेला.

मातेशीच जेवण करून घेऊन त्याने मुरारीच्या घरी गेले होते. ते परत येण्यासाठी पाच मिनिटे शोधत होते. त्यांचा नेता बसत, रत्नाची जवानत आणि त्यांचे आत्मघातकी रहस्यमय राजकुमार आर्यचा संकट आहे. पडण्या वाड्यात त्यानेल्या रात्री झुड्याची वाड्यात जवानत त्यांना फडकत होता. त्यात श्री संजयी आहे ती तिच्या घराच्या मालकाच्यासाठी आहे व तिचा उपायय जनकन्यासाठीच केला गेला पाहिजे.

आर्य

अज्ञात राजकुमाराचे रहस्य

चित्र : गोधीअव्या

प्राचीन शाही छत्रिन्याजळ वनाने व आर्य भेटतात. काही कारणात तिथे देऊन त्यांना साथीवर होतात.

या, आर्य काळ आहे ते जात जातच पाहू या.

जीरमिह व उकमिह दिसता इथे येणार आहेत वरून ते कोलताना मी दिसले होते.

घराच्याला इथे एक केलागोरी केली आहे.

इथे अगदी एक पेटी दिसते आहे.

दोक वरून ती ही आपल्याला लागेल.

मी घाबराय जाऊन येतो.

दोघेजण छत्रिन्यावर पहरा करतात, आणि वसंत व आर्य वाहेर उभे राहून वेलगाडीची वाट पाहतात.

कुप्याचीतरी घाबले वज्रालस मितीच्या आझोशानक वसंत व आर्य चढतून येतात.

जवळचे पाडलेले गिपाई काळजीत दिवताना.

इथे काहीवर पडता करायचा? ही तर पडसट झालेली जाला.

अरे, थोड्या.